

Maria Therese Haug

Voldsutsatte menn i rusmiljøet

Hvordan blir menn i rusmiljøet utsatt for vold, og hvordan ser hjelpetilbudet ut?

«Åh, herregud, så godt det hadde vært å komme til et sted som var trygt»

Masteroppgave i sosialt arbeid
OsloMet – storbyuniversitetet
Fakultet for samfunnsvitenskap

Oslo 2023

Forord

Prosjektet er rettet til fagpersoner som jobber med mennesker med rusproblemer, og er ment for å så et frø til videre arbeid for voldsutsatte som har et problematisk rusbruk. Det er mye forskning på vold og rus, og jeg ønsker å rette søkelyset mot hjelpetilbudet til voldsutsatte menn i rusmiljøet.

Arbeidet med masteroppgaven har vært lærerikt og utfordrende, men først og fremst gøy. Jeg ønsker å takke informantene som har stilt opp på intervjuer og delt sine historier, og min veileder Hans Wiggo Kristiansen for uunnværlige tilbakemeldinger. Jeg vil også takke kloke kollegaer, mine nære og kjære for utholdenhet, og medstudenter som har bidratt og gjort det mulig å gjennomføre dette prosjektet.

Sammendrag

Vold i et samfunn er et demokratisk-, menneskeretts-, og likestillingsproblem, og konsekvensene for de som blir rammet kan være alvorlige. Menn med et rusproblem som i tillegg er utsatt for vold møter en rekke sammensatte komplekse utfordringer og hindringer på veien mot å være en fullverdig samfunnsborger. Dette kan føre til flere lag med utenforskap, og vanskeliggjør beskyttelse av denne gruppen.

Prosjektet handler om voldsutsatte menn i rusmiljøet, og hvordan dagens hjelpetilbud ser ut for denne gruppen. Metoden er en kvalitativ tilnærming med intervjuer av voldsutsatte og fagpersoner. I tillegg er aktuelt lovverk, tidligere forskning og politiske mål en del av rammeverket. Mennene som ble intervjuet hadde et pågående rusproblem da de ble voldsutsatt. Analysen er inspirert av en diskursiv tilnærming, og det vitenskapelige perspektivet er sosialkonstruksjonistisk, som er en måte å se hvordan samfunn og kulturer konstruerer virkelighet gjennom sosiale strukturer.

Resultatene viser at informantene opplevde hjelpetilbudet som mangelfullt og ikke-eksisterende. Voldsbeskrivelsene er svært alvorlige, og volden mennene ble utsatt for ble normalisert. Det er mangelfull kunnskap på hvilke hjelpetilbud denne gruppen er i behov av, og det fokuseres ofte på at man må bli rusfri før man kan motta hjelp. Det er mye forskning på vold, vold og rus, og kvinner og vold, men lite om den aktuelle problemstillingen i dette prosjektet. Begrepet vold i nær relasjon tolkes ulikt. Straffeloven har en definisjon av vold i nær relasjon, og denne definisjonen er ikke nærmere presisert i krisesenterloven. To krisesentre i Norge tar imot voldsutsatte menn med et rusproblem (totalt tre plasser), men plassene har ulike kriterier for inntak som handler om forståelsen av begrepet vold i nær relasjon, og muligheten for rusbruk. Politiske handlingsplaner har tidvis prioritert og synliggjort voldsutsatte med tilleggsproblematikk, men det ser ut til å være fravær av synligheten i hjelpetilbudene. Samlet kan dette minne om strukturell vold mot en minoritet.

Abstract

Violence in a society is a democratic, human rights, and equality problem. The consequences for those who are affected can have serious implications. Men who are victims of violence and have a serious substance abuse problem face a range of complex challenges because substance abuse itself can create obstacles to be a full-fledged member of society. Multiple layers of exclusion make it difficult to protect this group.

This project is about men in the open drug scene who are exposed to violence, and what the current support system looks like for this group. The method is a qualitative approach involving interviews with men who have been subjected to violence and professionals in the field. In addition, relevant legislation, previous research, and political goals is part of the framework. The men presented in this project had an ongoing substance abuse problem when they were victims of violence. The analysis is inspired by a discursive approach, and the scientific perspective is social constructivist, which is a way of understanding how societies and culture construct reality through social structures.

The results showed that the participants experienced the support system as insufficient and non-existent. The description of violence is very severe, and violence in general were normalized. There is insufficient knowledge on what kind of support services this group needs, and there is often a focus on the goal of becoming substance-free before receiving help. There are a lot of studies involving violence, violence and substance abuse, and women and violence, but little about the specific issue addressed in this project. The term “domestic violence” is interpreted differently. The Criminal Code has a definition of domestic violence, and the Crisis Center Act does not have a clarification of the definition. Two crisis centers in Norway accept male victims of violence with a substance abuse problem (a total of three places), but the admission criteria are based on different understandings of the term domestic violence and the possibility of drug use. Political actions plans have occasionally prioritized victims of violence with additional problems, but there seems to be an absence of visibility in the results. The process of knowledge production can resemble structural violence against a minority.

Innholdsfortegnelse

1.	INTRODUKSJON	1
1.1.	KRISEENTERBEVEGELSEN	2
1.2.	KRISEENTRE OG ANDRE HJELPETILBUD TIL VOLDSUTSATTE I NORGE	3
1.3.	VOLD SOM SOSIALT PROBLEM	6
1.4.	OVERSIKT OVER OPPBYGNING AV OPPGAVEN	7
2.	METODE	8
2.1.	KVALITATIV METODE OG VITENSKAPSTEORETISK STÅSTED	8
2.2.	DISKURS, DISKURSPSYKOLOGI OG DISKURSORDEN	9
2.3.	VALG AV DATAMATERIALE OG INNSAMLING AV DATA	11
2.4.	GJENNOMFØRING OG ANALYSE AV INTERVJUENE	12
2.5.	FORSKNINGSETIKK	13
2.6.	VALIDITET OG METODEKRITIKK	14
3.	TEORETISK OG BEGREPSMESSIG RAMMEVERK	17
3.1.	BEGREPET VOLD, OG REGULERINGER AV VOLD I NORGE	17
3.2.	BEGREPET VOLD I NÆR RELASJON	18
3.3.	DE ULIKE VOLDSFORMENE OG VANLIGE ETTERREAKSJONER AV VOLD	21
3.4.	RUSMILJØET OG GATEKAPITALEN	23
3.5.	MASKULINITET OG SKAM	25
3.6.	VOLDENS OG RUSENS FUNKSJON	26
4.	TIDLIGERE FORSKNING OG TILNÆRMING TIL VOLD SOM PROBLEM I NORGE	28
4.1.	TILNÆRMING OG OMFANG AV VOLD OG OVERGREP I NORGE	28
4.2.	FORSKNING OM VOLDSUTSATTE MENN MED PROBLEMATISK RUSBRUK	30
4.3.	HVORDAN SKILLER MENN SEG FRA KVINNER SOM ER VOLDSUTSATT I RUSMILJØET?	32
4.4.	OPPSUMMERENDE REFLEKSJONER	34
5.	VOLD OG VOLDSFORMER I RUSMILJØET	35
5.1.	INTRODUKSJON AV INFORMANTENE	35
5.2.	FORTELLING OM ULIKE FORMER FOR VOLD	36
5.3.	BESKRIVELSER AV ALVORLIGE VOLDSHENDELSER	41
5.4.	OPPSUMMERENDE DISKUSJON OM VOLDSFORMER OG ALVORLIG VOLD I RUSMILJØET	43
6.	FELLESKAP	44
6.1.	GATEFAMILIE OG NÆR RELASJON	44
6.2.	BOFORHOLD – EN VALUTA	46
6.3.	OPPSUMMERENDE DISKUSJON OM FELLESKAP	48
7.	REAKSJONER PÅ VOLD OG SKAM	50
7.1.	FORTELLINGER OM VANLIGE REAKSJONER PÅ VOLD	50
7.2.	SKAM OG BESKYTTELSESMETODER	51
7.3.	OPPSUMMERENDE DISKUSJON OM REAKSJONER PÅ VOLD	53
8.	NORMALISERING AV VOLD	54
8.1.	HVERDAGSVOLD, «VI LO AV DET»	54
8.2.	NORMALISERING AV VOLDEN I SAMFUNNET FOR ØVRIG	56
8.3.	OPPSUMMERENDE DISKUSJON OM NORMALISERING AV VOLD	58

9. HJELPEBEHOV OG HJELPETILBUD	60
9.1. BURDE HJELPEAPPARATET GJORT NOE?	60
9.2. INFORMANTENES TANKER OM ET KRISESENTERTILBUD	62
9.3. KOMPETANSE OG KUNNSKAP	64
9.4. OPPSUMMERENDE DISKUSJON OM HJELPEBEHOV OG HJELPETILBUD	66
10. AVSLUTTENDE OPPSUMMERING	69
LITTERATUR	71
VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE VOLDSUTSATTE	77
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE FAGPERSONER	78
VEDLEGG 3: SAMTYKKEERKLÆRING, VOLDSUTSATTE	79
VEDLEGG 4: SAMTYKKEERKLÆRING FAGPERSONER	82
VEDLEGG 5: GODKJENNING FRA NDS	85

1. Introduksjon

Bakgrunnen for mitt engasjement for voldsutsatte i rusmiljøet er 13 års arbeidserfaring med mennesker med problematisk rusbruk på ulike arenaer. I 2018 startet jeg på Thereses Hus i Oslo, det er et tilbud for kvinner med rusproblemer som er i behov av et akutt bosted. Thereses Hus fikk en krisesenterfunksjon for voldsutsatte kvinner i 2018, og krisesenterfunksjonen ble offisielt etablert etter et samarbeid mellom Oslo krisesenter, Thereses Hus og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Jeg har i den sammenheng ofte fått spørsmålet: «Finnes det liknende tilbud til menn»? Svaret har vært: «Nei, det tror jeg ikke», så har samtalen om emnet ofte endt der. Derfor bestemte jeg meg for å finne ut hvordan det kan ha seg.

Problemstillingen i dette prosjektet er: Hvordan blir menn i rusmiljøet utsatt for vold, og hvordan kan måten det tenkes, handles og snakkes om denne gruppen medvirke til de manglende tilbudene?

Tidligere studier om vold i rusmiljøet viser at miljøet er svært preget av vold, og i større grad enn resten av befolkningen. Volden er normalisert, tilbudene er begrenset og det er mangel på beskyttelse til denne gruppen (Börjesson et al., 2021, s. 5-8; Marshall et al., 2008, s. 242-243; McNeil et al., 2014, s. 608-612).

Temaet er dagsaktuelt. Barne- og familieminister Kjersti Toppe inviterte åtte ulike organisasjoner til et møte i november 2022 da rapporten fra Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) fastslo samfunnets manglende beskyttelse til mennesker med rus og/eller psykiske problemer. I 2005 kom Bufdir med en rapport som fant at den vanligste årsaken til at man ble avvist på krisesentre var psykiske problemer eller rusproblemer. Toppe orienterte videre om at hun ønsket en revidering av krisesenterloven, at forarbeidet til loven er tydelig på at det er kommunens ansvar og at ingen skal avvises når de oppsøker et krisesenter (Fagrådet, 2022). Volden Toppe omtaler her er definert som *vold i nær relasjon* og er ofte forbundet med partner, familie eller slektninger. Forståelsen av begrepet vold i nær relasjon vil være sentral i dette prosjektet.

I NIM sin årsrapport fra 2018 står det at grunnleggende behov, tungtveiende samfunnshensyn, som for eksempel hensynet til å verne den enkeltes fysiske og psykiske

helse, og det å verne grupper i samfunnet som er særlig utsatt for diskriminering og vold, er statens ansvar. Dette innebærer blant annet, i tillegg til at politi skal beskytte mot vold, at staten skal sikre at annet hjelpeapparat er rustet til å beskytte personer som er utsatt for vold. Arbeid mot vold og overgrep skal prioriteres politisk, men det er fortsatt svakheter ved hvordan staten ivaretar sine forpliktelser til å forebygge vold og overgrep (Norges institutt for menneskerettigheter, 2018, s. 10-11). Rapporten anbefalte at det lages en handlingsplan mot vold i nær relasjon. Justis- og beredskapsdepartementet har i den sammenheng utarbeidet en handlingsplan for å bekjempe og forebygge vold i nære relasjoner for 2021-2024. Handlingsplanen slår fast at arbeidet mot vold i nær relasjon skal ha en høy prioritet i årene fremover, noe som fordrer en helhetlig og samordnet innsats. Dette innebærer likeverdig og sammenhengende tjenester som er i tråd med Istanbulkonvensjonen, FNs kvinnekonvensjon, FNs barnekonvensjon og den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 4; Norges institutt for menneskerettigheter, 2018, s. 34).

I Grunnlovens § 98 står det at loven skal gjelde for alle og at ingen skal utsettes for usaklig eller urimelig forskjellsbehandling (Grunnloven, 1814). Krisesenterloven skal beskytte alle som er utsatt for vold i nær relasjon, men spesifiserer ikke hva som forstås som vold i nær relasjon (Krisesenterloven, 2009). I tillegg står det i Folkehelseloven at staten skal bidra til å forebygge somatisk sykdom, skade, eller lidelse (Folkehelseloven, 2011). Til sammen utgjør dette flere holdepunkter basert på lovverk som ligger til grunn for rettighetene.

Det kan videre være nyttig med et historisk blikk på krisesenterbevegelsen for å synliggjøre årsakene til behovet for et krisesenter. Deretter vil jeg gå inn på hvordan tilbudene ser ut i dag, og på vold som et sosialt problem.

1.1. [Krisesenterbevegelsen](#)

Vold mot kvinner ble først dokumentert og kom på agendaen på 1970-tallet, og Nordens første krisesenter ble opprettet i Oslo i 1978. Utviklingen startet i England på begynnelsen av 1970-tallet, hvor oppmerksomheten ble rettet mot kvinnemishandling og at det ikke fantes et krisesenter eller hjelpetilbud til voldsutsatte kvinner. Behovet viste seg å være stort, og det kom på den politiske dagsorden i Norge da den første krisetelefonen ble opprettet med

private midler. Det var fortsatt tabu å snakke om kvinnemishandling, men det fikk etter hvert oppmerksomhet i media og saken engasjerte mange. De var opptatt av å gi kvinnene et trygt sted å bo mens de fikk orden på å starte opp et nytt liv. Det var viktig å formidle til kvinnene at de ikke var syke, men at det var noe patologisk ved situasjonen de var i.

Det var en todelt ideologi og plattform, den ene var tilbudet kvinnene fikk på krisesentrene, og den andre var det systematiske informasjonsarbeidet de rettet ut i samfunnet gjennom foredrag og holdningsendrende arbeid. De som drev med det utadrettede arbeidet kjempet for å synliggjøre volden slik at samfunnet kunne ta stilling til at det var et alvorlig sosialt problem, og at det var en kjønnskulturell ramme rundt problematikken som ikke kunne endres av den enkelte, men kollektivt (Ryste, u.å). Etter 1978 åpnet flere krisesentre, og i dag er det etablert krisesentre i de fleste kommuner i Norge. Tilbudene ble først lovfestet i Norge i 2010 da krisesenterloven trådte i kraft, men det er i dag fortsatt ikke alle som får plass på et ordinært krisesenter. Dette gjelder blant annet mennesker med rusproblemer og psykisk syke.

1.2. [Krisesentre og andre hjelpetilbud til voldsutsatte i Norge](#)

Alle som er utsatt for vold i nær relasjon i Norge har rett til et krisesentertilbud, og det er kommunens ansvar å opprette et slikt tilbud. Formålet med krisesenterloven er å sikre et godt og helhetlig tilbud til kvinner, menn og barn som er utsatt for vold i nær relasjon. Kravet til krisesentertilbudet er at kommunene skal sørge for at tilbudet skal kunne brukes av de som er utsatt for vold, har behov for rådgivning, eller et trygt midlertidig bosted. Ansatte ved krisesentrene skal ha kompetanse til å ivareta behovet til brukerne. De skal også, så langt det lar seg gjøre, legge til rette for at de individuelle behovene blir ivaretatt (Krisesenterloven, 2009). De fleste krisesentre tar ikke imot mennesker med rusproblemer, og en årsak til det er at det ofte bor barn på krisesentrene som ikke er forenlig med rusbruk. I tillegg vil det være behov for kompetanse på rusbruk for å kunne ivareta de individuelle behovene.

Dinutvei, er en nettside som skal fungere som en nasjonal veiviser til de ulike hjelpetilbudene som finnes til voldsutsatte i Norge. Den driftes av Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) på oppdrag fra Justis- og

beredskapsdepartementet (Dinutvei, u.å). En gjennomgang av alle tilbudene på nettsiden viste at to kommuner, Molde og Bergen, hadde tilbud til voldsutsatte menn med rusproblemer. Det fantes imidlertid noen få flere krisesentertilbud for kvinner med rusproblemer. Jeg tok i den forbindelse kontakt med Molde og Bergen krisesenter for å høre om tilbudet deres. En representant fra Molde krisesenter opplyste at de siden 2016 har hatt to rom tilgjengelig til menn med rusproblemer som er adskilt fra resten av krisesenteret. I 2022 hadde to menn benyttet seg av plassen. Representanten opplyste videre at det ikke er anledning til å bruke rusmidler på eget rom, og at de har manglende ruskompetanse. Dette var noe de ønsket å tilegne seg, men de har funnet brukerutstyr (til rusbruk) på rom uten at det har vært et særlig problem. Voldsutøverene til mennene må være vold i nær relasjon for at de skal få et tilbud på krisesentret, men de ser at de noen ganger har måttet utvide begrepsforståelsen noe. Inntak på senteret foregår gjennom NAV og rustjenesten i kommunen, og mennene kan som regel ikke møte opp direkte på krisesenteret. Voldsformene hadde vært, fysisk vold, utpressing, seksuell vold og latent vold. Debatten rundt at man må «tåle» mer vold når man er i rusmiljøet, og definisjonsforståelsen på vold i nær relasjon var noe ansatte snakket ofte om (Ansatt, personlig kommunikasjon, 24.februar 2023).

Bergen krisesenter opplyste at de har siden 2021 har hatt ett rom til menn med rusproblemer, og det har vært ca. fire menn som har benyttet plassen siden 2021. Rommet har vært adskilt fra krisesenteret. De har kompetanse på rus, men voldsutøver må være i nær relasjon med mennene for å få plass. Voldsformene hadde vært, fysisk og psykisk vold utøvd av partner eller familie. De som var utsatt av voldsutøvere som ikke defineres under vold i nær relasjon hadde blitt avvist, men temaet rundt hvem nær relasjon er var et samtaletema i ansattgruppa og de mente begrepsforståelsen burde utvides slik at flere kan benytte seg av tilbudet. For inntak vurderes dette på telefon i forkant (Ansatt, personlig kommunikasjon, 24.februar 2023).

Jeg har i tillegg vært i kontakt med en ansatt ved Oslo krisesenter som opplyste at de bruker begrepet om vold i nær relasjon i en mer utvidet forstand, og at veilederen til krisesenterloven er utgangspunktet for mye av tilbudet de gir. De jobber etter tre hjelpespor, råd og veiledning, trygt botilbud (beskyttelse) og til sist det juridisk og

strafferettslige, men først og fremst de to første sporene. De hadde ikke et tilbud til voldsutsatte menn med et rusproblem (Ansatt, personlig kommunikasjon, 20.mars 2023). Begrepet vold i nær relasjon blir nærmere gjort rede for under 3.2.

Dinutvei har utover dette andre lavterskel telefontilbud, som Mannstelefonen, Kirkens SOS, TryggEst, Politiet og VO-linjen hvor man kan få støttesamtaler hvis man er voldsutsatt. Overgrepsmottaket er et tilbud i Oslo kommune hvis du er utsatt for voldtekt, eller seksuelle overgrep (Dinutvei, u.å). Jeg kontaktet Reform, som har telefontilbudet Mannstelefonen, og Ole B. Nordfjell opplyste at de har hatt veldig få eller ingen telefoner fra voldsutsatte menn fra rusmiljøet (O.B. Nordfjell, personlig kommunikasjon, 27.mars 2023). Selv om loven gjelder for alle og krisesentrene i prinsippet skal ta imot alle påpeker Nordfjell (2009) i deres undersøkelse om Reform sine erfaringer, at partnervold er et tabubelagt tema, og det er ofte pårørende som først tar kontakt. Det finnes ikke spesifikke hjelpetilbud rettet mot menn som er utsatt for vold i nær relasjon, og mennene tok ofte kontakt med Reform i mangelen på annet kjent tilbud. De mente det var trolig et betydelig antall menn som sto uten et reelt hjelpetilbud, og at det derfor var vanskelig å vite hvilke behov de hadde. Konsekvensen kan gjøre at flere blir værende i voldelige relasjoner. Avslutningsvis mente de at vi er i behov av en mer bevisst samfunnsforståelse av problemet, det må synliggjøres gjennom handlingsplaner, og det må flere allment kjente hjelpetilbud med skreddersydde løsninger. Motvold og slåsskamp må ikke ses på som noe som reduserer menns behov for hjelp. Totalt anså de at det eksisterer en stor kunnskapsmangel på voldsutsatte menn (Nordfjell, 2009, s. 23-30). Mye har endret seg siden rapporten kom i 2009, og det er i dag flere tilbud til menn på krisesentrene i Norge, men det er usikkert om tilbudene er skreddersydd slik erfaringsrapporten beskriver. Rettighetene bekreftes i forarbeidet til krisesenterloven hvor det står at det er viktig at *alle* får et tilbud, og at loven pålegger kommunene å utarbeide og tilrettelegge slik at det møter behovene til de som ikke tilhører majoritetsbefolkningen. Tilretteleggingen gjelder de voldsutsatte som ikke krisesentertilbudet når, og menn ble her nevnt som en slik gruppe (Ot.prp. (2008-2009)).

I en rapport om menns erfaring med krisesentrene fremkom det at lovfesting i 2010 gjorde at krisesentrene også offisielt ble åpne for menn, rapporten viste til at menn var mer opptatt av hvordan de ble oppfattet og møtt dersom de skulle fortelle om volden enn

kvinner. Informantene hadde også opplevd å ikke bli trodd og at de måtte løse problemet selv i møte med hjelpeapparatet (Grøvdal & Jonassen, 2015, s. 8-10).

Dette prosjektet handler om tilbud til voldsutsatte menn med problematisk rusbruk i Norge, og det vil i den forbindelse vært interessant å se om det finnes slike tilbud internasjonalt. Jeg har søkt på Oria (norske fagbibliotek), Google Scholar, databaser som Sosindex, og Academic Search Ultimate. Synonymer på norsk og engelsk til kategoriene rus, vold, tilbud, hjelp og menn er benyttet og det har blitt sjekket for nøkkelord og litteraturbruk i artikler som har hatt nærliggende temaer. Jeg har i tillegg fått bistand fra en bibliotekar fra OsloMet for å utvide søket. Resultatet av søket viste at det finnes ulike botilbud for menn med et problematisk rusbruk internasjonalt, men ikke som også har kompetanse på voldusatte.

1.3. Vold som sosialt problem

På Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (u.å) hjemmeside står det at forekomsten av vold har endret seg lite siden 1980-årene frem til i dag. Statistikk viser at etter fylte 18 år har 22 % kvinner og 44 % menn oppgitt at de har vært utsatt for alvorlig vold. Dette gjelder vold på generell basis. Litt over 9 % av kvinnene oppgir å ha blitt utsatt for vold av partner, og menn i underkant av 2 %. I en rapport fra NKVTS om omfanget av vold og overgrep i Norge fra 2023, kommer det frem at forekomsten fortsatt er høy, og det beskrives som et viktig folkehelseperspektiv å forebygge vold da det er høy risiko for blant annet psykiske og fysiske helseplager, rus og sosiale problemer i tillegg til økonomiske konsekvenser (Grønning et al., 2023, s. 13).

En undersøkelse utført i 2021 om voldsutsatte kvinner i rusmiljøet i Sverige, viste at halvparten av kvinnene de intervjuet hadde blitt utsatt for grov vold og noen for drapforsøk (Börjesson et al., 2021, s. 16-17). Thereses Hus og Oslo krisesenters undersøkelse fra 2018, fremkom det at ca. 90 % av kvinnene hadde blitt voldsutsatt i løpet av livet og ca. 50 % den siste uken. 23 kvinner ble intervjuet i denne undersøkelsen (Bufdir, 2018, s. 38; Thereses Hus & Oslo krisesenter, 2018). Det finnes imidlertid lite liknende forskning på voldsutsatte menn i rusmiljøet, men det er godt dokumentert at det forekommer betydelig med vold i miljøet. Dette beskrives nærmere i kapittel 4.

1.4. Oversikt over oppbygning av oppgaven

I kapittel 2 vil det bli presentert en beskrivelse av metodevalg, analysemetode og datainnsamling som utgjør datamaterialet, og tilnærmingen i prosjektet. Kapittel 3 tar for seg teori, relevante begreper og definisjoner om vold. En presentasjon av rusmiljøet, og om volden og rusens funksjon. Kapittel 4 gir en oversikt over politiske retningslinjer, omfanget av vold i Norge, og tidligere studier på vold blant menn i rusmiljøet. Disse kapitlene utgjør rammeverket for datamaterialet. Deretter vil det i kapittel 5, 6, 7, 8 og 9 presentere resultater og analyse av intervjuene. Hvert av disse kapitlene vil ha en avsluttende oppsummering og diskusjon for det aktuelle temaet. Til slutt i kapittel 10, en avsluttende oppsummering og refleksjoner over resultatene fra prosjektet.

2. Metode

Dette kapitlet handler om valg av metode og vitenskapsteoretisk ståsted for prosjektet. Det vil redegjøre for hvordan datamaterialet og innsamling har foregått, og tilnærmingsteorien som ligger til grunn for analysemetoden.

2.1. Kvalitativ metode og vitenskapsteoretisk ståsted

Kvantitativ metode er en måte å analysere data ut ifra ord fremfor tall. Det kan være tekster fra ulike dokumenter, bilder, intervjuer, eller observasjoner. For å kunne analysere dette må man stille spørsmål og ha et overordnet tema som resulterer i en problemstilling, dette utgjør utgangspunktet for hvilke spørsmål man stiller teksten (Johannessen et al., 2018, s. 21-24). Ettersom jeg skriver om voldsutsatte menn i rusmiljøet, vil det derfor være naturlig å stille spørsmål relatert til både vold- og ruserfaringer til de som er rammet gjennom intervjuer, og ha politiske retningslinjer, tekster (forskning, og lover) som rammeverk. Formålet er å gi mening til fenomenet vi undrer oss over, hvordan mening blir skapt, opprettholdt eller forandret under visse omstendigheter. Kontekst og omgivelser påvirker fenomener på ulike måter (Järvinen & Mik-Meyer, 2017, s. 9-12). Kvantitativ forskning bidrar til å se sosiale og kulturelle kontekster om hvordan man forstår verden og seg selv, men det binder også makrostrukturer og mikroprosesser sammen (Magnusson & Marecek, 2015, s. 4). Et eksempel på det kan være hvordan kvinner forstod sin verden i et voldelig forhold som et privat anliggende (mikroprosessen) før det ble satt på den politiske dagsorden som resulterte i lovgivende rettigheter (makrostrukturen). Problemstillingen i prosjektet handler om en minoritet i samfunnet, og for å kunne finne ut noe om et fenomen det ikke allerede finnes mye forskning på er ofte kvantitative metoder benyttet. Det er mange måter å analysere data fra en kvantitativ metode på og jeg vil videre si noe om det teoretiske grunnlaget jeg har valgt for analysen.

Sosialkonstruksjonisme betyr at mening skapes av mennesker ved måten de handler på gjennom språk og måten det leves på (Johannessen et al., 2018, s. 42).

Sosialkonstruksjonisme som vitenskapsteoretisk ståsted som utgangspunkt handler om den kollektive og kulturelle påvirkningskraften et samfunn har på individet. Det handler om de

subjektive erfaringene, men blikket er rettet mot det kollektive og den strukturelle påvirkningskraft. Fenomenologi er et eksempel på en tradisjon som er mer rettet mot det indre selvet og er en metode som er egnet til å utforske subjektive perspektiver som kunne vært en annen interessant teori. Teorien handler blant annet om at for å forstå samfunnet må man først gå veien gjennom subjektets egne opplevelser (Thomassen, 2020, s. 103-105). Det er ikke en utelukkende teori i denne sammenheng, men ettersom jeg i større grad ønsker å belyse den strukturelle påvirkningskraften og ikke bare egenerfaringen falt det mer naturlig å ha en sosialkonstruksjonistisk tilnærming. Den ligger også til grunn for analysemetoden som er inspirert av diskurspsykologi og diskursorden.

Sosialkonstruksjonisme handler om de sosiale prosessene som er bakenforliggende for hvordan et fenomen forstås, og konteksten og forståelsen som skaper fenomenet. Vi skaper vår verden gjennom de fenomenene som omgir oss hvor aktører og sosiale institusjoner bidrar til at noe blir sosialt konstruert (Solvang, 2020, s. 248-249). Et eksempel på det er hvis samfunnet ser på mennesker med et rusproblem som noe som er selvforskyldt og at det handler om et valg man har tatt, er det en måte å konstruere et sosialt fenomen. Hvis man ser på det som sykdom som kan behandles er det en annen måte å konstruere fenomenet. Det er det samme grunnleggende fenomenet, men det fremtrer forskjellig.

Sosialkonstruksjonistisk perspektiv handler også om å være kritisk til eksisterende kunnskap som blir tatt for gitt og de begreplige kategoriene samfunnet er omgitt av. Det vi mener å vite om et fenomen er også en utøvelse av makt (Solvang, 2020, s. 257). Dette kan for eksempel handle om hvordan kritikk til kunnskap om vold bidro til de politiske prosessene på 70-tallet og førte til retningslinjer for hvordan man skulle møte dette samfunnsproblemet. Det ligger samtidig mye makt i hva slike retningslinjer innbefatter, for eksempel hvis noen grupper utelattes.

2.2. Diskurs, diskurspsykologi og diskursorden

Det er ikke en felles enighet om hva diskurs egentlig er, og diskursanalysen er inndelt i flere retninger. Innen samfunnsvitenskapen er diskurs ofte sett på som en sosial praksis og språkbruk i en sosial sammenheng. Det er uskrevne regler, språk, tekst, vaner, rutiner og en felles forståelse av noe, og dette kan ses i både en bredere og snevrere sammenheng

(Bergström & Boréus, 2018, s. 23-24). Et eksempel på det kan være hva man sier eller ikke sier i et møte på jobben. Det ville vært unaturlig å fortelle om private problemer i den settingen, mens med venner ville det vært helt naturlig. Dette er noen uskrevne regler som man kan ha en felles forståelse om.

En retning innen diskursanalyse er diskurspsykologi som analysen i dette prosjektet er inspirert av. Diskurspsykologi er basert på sosialkonstruksjonisme og kom som en kritikk mot og utfordring til kognitivismen. Ifølge diskurspsykologien blir ikke identiteter skapt av indre sosiale prosesser, men er et produkt gjennom sosial aktivitet. Den er inspirert av en etnometodologisk tilnærming som sier noe om hvordan verden konstrueres ved sosial organisering gjennom handling og språk (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 105-123). Diskurspsykologi er ikke å finne ut av hva som er sann, eller feil avspeiling av samfunnet, men praksisen hvor repertoaret konstrueres som sanne, reelle og solide. Aktørene i diskurspsykologi er både produsenter av og produserer diskursen (Bergström & Boréus, 2018, s. 266-267; Jørgensen & Phillips, 1999, s. 125). Et nærliggende eksempel i denne sammenheng er hvordan personer i rusmiljøet kan ha en konstruert praksis om at voldsbruk er akseptert hvis noen for eksempel ikke betaler tilbake gjeld. Dette ville i andre diskurser (de aller fleste) ikke vært en akseptert konstruert praksis.

Diskursorden er flere diskurser som har ulik betydning for samme fenomen. Poenget er ikke å finne alle diskurser som kan spille en rolle for fenomenet, men de viktigste, og et utvalg for å få tak i en bredde om et tankesett (Johannessen et al., 2018, s. 70-71). Diskursorden kan ses på som spillet mellom diskurser. Spillet mellom diskursene gir utgangspunktet for analysen i dette prosjektet hvor spillet kan belyse de sosiale konsekvensene. Flere diskurser kan omhandle samme område hvor den ene diskursen aksepteres fremfor den andre, eller diskursene kan ha samme mening noe som forsterker fenomenet. Ved å sette diskursorden som en ramme for analysen og rammeverket vil det kunne samle ulike grupper av diskurser for å se på hva det er en kamp om, og hva som blir tatt for gitt. Samtidig må man være oppmerksom på at det kan være andre diskursordner som kan spille inn. Så hvordan avgrense diskursene og diskursorden? Hvis man går nærmere inn på en diskurs vil man se at det ikke er kollektive enigheter om alt, og min forforståelse og vektlegging vil kunne trekke på de antagelser jeg får om det som blir beskrevet.

Problemstillingen blir derfor én måte å avgrense rammene for diskursen og diskursorden (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 146-151). Avgrensingen i denne sammenheng vil derfor være til; voldsutsatte menn med et problematisk rusbruk, lovverk, fagpersoner og hjelpeapparatet, relevant forskning, politiske føringer og begrepsbruk på feltet. Til sammen kan man si at de utgjør diskursordner. Målet er å se hvordan diskursene gjennom tiltak, språk og handling påvirker dagens status på temaet.

2.3. Valg av datamateriale og innsamling av data

For å kunne undersøke hvordan menn i rusmiljøet blir utsatt for vold falt det naturlig å intervju de som har vært utsatt for vold og de som jobber på feltet.

Magnusson og Marecek (2015, s. 34-43) foreslår ulike måter å rekruttere informanter til et prosjekt som er benyttet som utgangspunktet for innsamling av data i dette prosjektet. Det kan være å reklamere for prosjektet sitt på aktuelle steder informanter befinner seg, gjennom sosiale medier, posters/flyers, benytte eget nettverk (snøballmetoden), under intervjuene spørre om noen kjenner noen (pyramide), og ha et skriv med god informasjon om prosjektet. Det ble brukt «snøballmetoden» ved å sende ut informasjonskriv om formål og kontaktinformasjon om prosjektet til aktuelle tiltak og tilbud gjennom mitt nettverk. Jeg hang opp flyers på lavterskeltilbud og andre ulike tilbud til rusbrukere, deltok på ulike nettverksmøter, holdt et innlegg på erfaringskolen i Oslo om masterprosjektet mitt og kontaktet flere brukerorganisasjoner på e-post og telefon. Etter 8 måneder med denne rekrutteringsprosessen resulterte det med tre informanter som ønsket å delta i prosjektet. Rekruttering av fagpersoner var enklere ettersom jeg er godt kjent på feltet og kunne lettere navigere meg frem til de som kunne være de mest aktuelle fagpersonene, og som jobber/har jobbet med menn i rusmiljøet. Noen av fagpersonene hadde egenerfaring fra rusmiljøet som jeg anså som en viktig tilleggskompetanse for å kunne identifiserer strukturelle barrierer og med egen erfaring om brukernes livssituasjon. Det ble totalt gjennomført seks intervjuer, tre voldsutsatte menn og fire fagpersoner i feltet (et intervju var med to fagpersoner samtidig).

2.4. Gjennomføring og analyse av intervjuene

Det ble utarbeidet to semi-strukturerte intervjuguider med spørsmål til fagpersoner og voldsutsatte. Spørsmålene var ment som veiledende temaer. Magnusson & Marecek (2015) sitt design ble brukt som utgangspunkt for intervjuguidene. I en semi-strukturert intervjuguide er blant annet ja/nei spørsmål lite egnet for å få frem personers erfaringer eller tanker om et tema, og spørsmålene skal være åpne og ikke ledende. Det er også viktig å ikke ha et svar på forhånd om hva man ønsker at informantene skal si for å få frem et fenomen, derfor bør man bruke god tid på utforming av spørsmålene. Rekkefølgen er også vesentlig for å ikke starte rett på et vanskelig spørsmål, det bør være mer et innledende spørsmål og til slutt et som avrunder temaet (Magnusson & Marecek, 2015, s. 46-57). Jeg brukte derfor god tid til utforming av intervjuguiden og gjennomførte et testintervju for å bedre kunne få en oversikt over hvordan spørsmålene og rekkefølgen burde utformes.

Gjennomføring av intervjuene foregikk på et nøytralt sted og varte fra 35 minutter til 1,5 time. Informantene fikk en pose med kaffe og sjokolade som takk for deltagelsen. Jeg hadde et ark med en oversikt og beskrivelse av de ulike voldsformene som en støttehjelp til spørsmålene som viste seg å være til god hjelp under intervjuene. Alle intervjuene ble tatt opp med «diktafon-appen» som er en godkjent lydopptaker av Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Intervjuene ble anonymisert ved å bruke fiktive navn på informantene og informasjon som stedsnavn, eller spesifikke hendelser som kan være gjenkjennbare er blitt byttet ut med andre tilnærmende hendelser. De som har blitt referert til i teksten av samtaler med ansatte fra krisesentertilbudene har gitt samtykke til å delta i prosjektet.

Analysen av de transkriberte intervjuene er inspirert av fremgangsmåten til Magnusson og Marecek (2015, s. 142-165) og Jørgensen og Phillips (1999, s. 131-133). Intervjuene ble tatt opp på lydfil og transkribert i etterkant. Alle ordene ble nedskrevet som de ble sagt for å få et så korrekt utgangspunkt som mulig, både spørsmål og svar. Filene ble lagret med anonyme navn og gjenkjennbare historier ble der endret for å ivareta anonymiseringen. Teksten fra intervjuene ble deretter kodet inn i ulike kategorier og temaer som jeg fant relevant underveis. Dette ble gjort i flere omganger for å kunne være åpen for nye temaer som ikke kommer til syne ved første gjennomlesning. Jeg ønsket også å finne implisitte

kulturelle meninger, språkbruk og det som kan forstås uten å bli sagt og gjøre det om til et tema. Det som ikke er blitt sagt kan jeg kun ha antagelser om, og det kan hende informantene ikke kjenner seg igjen slik jeg har forstått det. Jeg kodet og organiserte intervjuene med voldsutsatte og fagpersoner hver for seg, deretter fant jeg temaer som var felles for resultatene av analysen og problemstillingen min. Dette kunne legge grunnlag for teorien jeg har valgt som utgangspunkt i metoden.

2.5. Forskningsetikk

Min rolle i et prosjekt som det jeg har gjennomført byr på en rekke utfordringer og etiske hensyn å ta stilling til. Dette gjelder blant annet maktposisjonen man har ved å tolke og gjenfortelle historier en blir fortalt i intervjuene, som jeg henter min forståelse fra, og det kan påvirke resultatene. Jørgensen og Phillips (1999, s. 120-121) sier noe om å tillegge egne tolkninger en større betydning som kan gi et falskt inntrykk av en demokratisering og dermed skjule maktrelasjonen. Derfor er det viktig å vektlegge anvendelse av teori og metode ved å begrunne de valg som er blitt tatt (refleksiviteten). Vitenskap i seg selv kan anses å være en diskurs som produserer vitenskap på bestemte måter, det er derfor viktig å være gjennomslutning i valgene. I tillegg har sosialkonstruksjonisme et kritisk blikk på empiriens objektivitet som også er basert på konstruksjoner (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 167-168).

I forkant av rekrutteringen utformet jeg et informasjonsskriv om hva prosjektet mitt skulle handlet om, det var viktig at de skulle vite hvilke temaer jeg ville komme inn på under intervjuet slik at de kunne være forberedt på å snakke om egne voldsopplevelser. Dette gikk jeg også igjennom før intervjuet startet. Som nevnt i 2.4. har jeg ivaretatt personvern ved å anonymisere navn og gjenkjennbare historier. Prosjektet ble godkjent av NSD.

Samtykkeerklæring ble gjennomgått før intervjuene startet med informasjon om ivaretagelse av deres personvern, deres rettigheter, at det var frivillig å delta, forsvarlig oppbevaring av personopplysninger, at man ikke behøvde å besvare spørsmål hvis man ikke ønsket det eller når som helst kunne avbryte intervjuet.

Gjennomføring av intervjuer foregikk på en nøytral plass hvor vi ikke ble forstyrret. Jeg brukte god tid under intervjuene med de voldsutsatte for å legge merke til reaksjoner, eller

om de følte seg ubekvemme, ettersom de fortalte om traumatiske opplevelser. Det var også viktig å lage en trygg ramme rundt intervju situasjonen som innebar å gi informasjon om hvordan intervjuet skulle foregå, og hvor lang tid det ville ta som er i tråd med fremgangsmåten til Magnusson og Marecek (2015, s. 55-72). I intervjuene med de voldsutsatte hadde jeg med et telefonnummer (Mannstelefonen til Reform og VO-linjen) de kunne ringe hvis de i etterkant fikk reaksjoner og hadde behov for å snakke med noen. Jeg var også forberedt på at det kunne oppstå reaksjoner underveis og hadde strategier for hvordan jeg kunne ivareta det ved for eksempel å normalisere normale reaksjoner på å ha vært utsatt for vold. Noen av informantene bar preg av historiene de fortalte under intervjuet, og jeg brukte derfor litt ekstra tid i etterkant av intervjuene for å avrunde det.

Min rolle som sosialarbeider og kvinne kunne i tillegg føre til at de turte å åpne seg mer enn de ville gjort ellers, og det var viktig for meg å formidle at dette handlet om en masterstudie som er separat fra mitt arbeid med kvinner i rusmiljøet. Fagpersoner som ble intervjuet ble også anonymisert selv om de ikke ønsket å være anonyme, dette fordi miljøet er lite og noen historier kan være gjenkjennbare hvis fagpersonen blir nevnt.

2.6. Validitet og metodekritikk

Validiteten (gyldigheten) i kvalitativ forskning blir ofte kritisert fordi den ikke har like strenge krav som for eksempel kvantitativ forskning og gjør at den dermed i mindre grad kan generaliseres. En måte å se på om en forskning er valid i diskursanalyse handler om sammenheng. Hvis den diskursanalytiske redegjørelsen ikke stemmer overens med elementene i analysen, er det mindre sannsynlig at den vil bli akseptert som troverdig. Fruktbarhet er en annen måte å avgjøre om en undersøkelse er valid, altså evnen til å skape nye forklaringer. Gjennomsiktighet vil også være en avgjørende faktor for om leseren anser at eksempler og konklusjoner binder de analytiske påstander og datamaterialet sammen. Slik kan leseren underveis bedømme om fortolkningen er troverdige (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 133-134). Reliabilitet dreier seg om hvorvidt andre hadde fått samme resultat hvis de hadde gjort samme undersøkelsen. Dette er ofte forbundet med spørreundersøkelser og kvantitative studier. Høy reliabilitet behøver ikke å bety høy validitet. Et eksempel på det er en gjentatt feilregistrering av noe, og hvis noe konsekvent blir gjort på den samme og

feilaktig måte, vil det være en høy reliabilitet og lav validitet (Innvær & Hermansen, 2019, s. 198-199). Reliabilitet vil ikke være et aktuelt begrep for validiteten i dette prosjektet fordi generalisering ikke er målet. I den sammenheng er dette også en kritikk til diskurspsykologien i følge kognivistiske kritikere, at den ikke er like gyldig fordi den ikke har like strenge regler for analyse av data slikt man har i kvantitativ metode, dette kan føre til at det er «fritt frem» for tolkning av data. Kritikken går også ut på at man ikke tar hensyn til indre prosesser og heller fremmer sosiale og diskursive prosesser på gruppenivå (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 141).

I tillegg til kritikken om manglende biologiske og individuelle faktorer i sosialkonstruksjonisme var sosiologen Dorothy Smith kritisk til hvordan man kan hevde å ha et fugleperspektiv som forsker ved å plassere seg utenfor det som skal studeres. Hun mener det er viktig å holde oppmerksomheten på det sosiale og heller se på sammenheng mellom folk i dagliglivet og de institusjonelle kategorier de er knyttet til (Bygnes, 2008, s. 189-190). Slik sett kan en diskursiv metode være egnet.

Mine analyser er preget av mine forforståelser og erfaring jeg har fra feltet, og de brillene jeg ser med når jeg analyserer kan på en måte være en fordel fordi jeg kjenner til rusmiljøet gjennom flere års arbeid med brukergruppen. Samtidig kan det være en ulempe hvis jeg ser etter det jeg har forforståelser for, dette kan føre til at jeg overser noe fordi jeg på sett og vis er en aktør i hjelpediskursen. Oppfølgingsspørsmål som ikke står skrevet i intervjuguiden og andre faktorer kan påvirke resultatet og analysen. Prosjektet handler om voldsutsatte menn i rusmiljøet, og ettersom det er et mindre utvalg på tre informanter som deltar vil det ikke være et representativt utvalg for rusmiljøet i sin helhet. Målet er å kunne sette i gang noen tankesett om fenomenet. Det er liten tvil om at det foregår vold i rusmiljøet, og historiene informantene forteller om er deres opplevelse av virkeligheten og speiler ikke nødvendigvis helhetsbildet. Hvorvidt historiene er sanne eller ikke et mål å bedømme i dette prosjektet.

I en etnometodologisk tilnærming vil informantene ikke *kun* delta som individuelle aktører, men posisjonere seg selv og bli posisjonert i spesifikke kategorier som for eksempel rusbruker, mann, voldsutsatt, eller medlem av et miljø. Det vil følge med kulturelle forventninger om hvordan man presenterer seg som medlem av denne gruppen. Dette er

også gjeldene for forskeren (Tøndel, 2013, s. 44). For meg vil det si at forforståelsen er preget av erfaring fra mitt arbeid i rusomsorgen, og informantenes erfaring med hvordan de har blitt møtt av hjelpeapparatet på godt og vond vil ha betydning. Videre vil begrensninger i diskursene og diskursorden være et mer selektivt utvalg og ikke nødvendigvis representativ, men det vil allikevel kunne vise noen sammenhenger.

Parafrasering betyr omarbeidet tekst, eller forståelse av noe som har blitt sagt. Dette vil gjelde min parafrasering av dokumentene og studiene jeg har benyttet i dette prosjektet og det jeg har trukket ut som forståelse fra intervjuene. Dette kan føre til feiltolkninger, men i sin helhet vil en troverdig sammenheng i en diskursiv analyse kunne gi en gyldighet.

Situert praksis innebærer å implementere lokal kunnskap om en kontekst til for eksempel en gitt brukergruppe for å kunne få et helhetsbilde av situasjonen. Dette er noe som bidrar til forståelsen av et tema, eller fenomen (Natland & Solem, 2019, s. 128). Jeg har i den forbindelse valgt å benytte meg av det nettverket og den kunnskapen jeg har tilegnet meg i mitt arbeid med voldsutsatte kvinner og i rusmiljøet generelt. Det blir derfor referert noe til upubliserte tekster og personlig kommunikasjon (telefonsamtaler) hvor jeg har ansett det som relevant.

3. Teoretisk og begrepsmessig rammeverk

For å kunne gjøre en analyse av datamaterialet ønsker jeg å presentere teoretisk og begrepsmessig rammeverk, som sammen med kapittelet om tidligere forskning belyser konteksten og rammene for analysen.

3.1. Begrepet vold, og reguleringer av vold i Norge

I en rapport fra World Health Organizations (WHO) defineres vold som all forsettlig bruk av makt, tvang eller trusler mot seg selv, en annen person, en gruppe, eller samfunn hvor konsekvensen med høy sannsynlighet kan resultere i død, fysiske og psykiske skader. De presiserer imidlertid at vold er et vidt begrep (Krug et al., 2002, s. 5). Denne definisjonen ble presentert i den første publiserte verdensrapporten om vold som et globalt helseproblem (World Health Organization, 2002). Per Isdal er psykolog, og har jobbet flere år med volds- og aggresjonsproblematikk med samlivspartnere, og i 1987 etablerte han stiftelsen Alternativ til vold (ATV) med Per A. Nørbeck. Han blir ofte referert til i forskning om vold og i politiske dokumenter i Norge, og Isdal har denne definisjonen på vold: «Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil». Han mener også at man ved å bruke begrepet vold hyppigere, i en videre forstand, gir volden sitt rette navn gjør det lettere å se den og reagere på den (Isdal, 2018, s. 7 og 70). NKVTS sin definisjon om vold referer til WHO sin beskrivelse.

Hvilke reguleringer har vi av vold i Norge? Menneskerettighetene ligger til grunn for hva stater forplikter seg til, og setter for eksempel begrensninger for hvilke inngrep en stat kan gjøre ovenfor enkeltindivider i samfunnet. I tillegg følger det med et ansvar som skal sikre enkeltindividers rettigheter som innebærer at staten må forebygge, etterforske, straffeforfølge, eller avverge vold og overgrep mellom privatpersoner (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 34). Forpliktelsene i menneskerettighetene stammer fra en rekke menneskerettighetskonvensjoner, som EMK, FNs kvinnekonvensjon og FNs barnekonvensjon. Ratifisering i Istanbulkonvensjonen om vold mot kvinner og vold i nær relasjon (uavhengig av kjønn) setter krav til hvordan staten skal oppfylle den

menneskerettslige sikringsplikten, og den gir helt konkrete regler for hvordan staten skal utforme sin politikk for å forebygge vold og overgrep. I Norge er dette organisert ved at politiet har en plikt til å beskytte voldsutsatte, og hjelpeapparatet skal ha gode og effektive tiltak for å beskytte voldsutsatte. Mangelfull koordinering mellom politiet og hjelpeinstansene vil kunne føre til at staten bryter sine forpliktelser (Norges institutt for menneskerettigheter, 2018, s. 34). Justis- og beredskapsdepartementet har videre det overordnede ansvaret for koordineringen av arbeidet mot vold i nær relasjon hvor de skal følge opp handlingsplaner på området og koordinere implementeringen av istanbulkonvensjonen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 17).

Lovverk er én måte å sikre enkeltindividers rettigheter på, og i denne sammenheng vil straffeloven og krisesenterloven være sentrale lovverk. Straffeloven omfatter straffeforfølgelse ved anmeldelse av voldshendelser, mens krisesenterloven skal sikre beskyttelse, avverge og til en vis grad forebygge ny vold (Krisesenterloven, 2009; Straffeloven, 2005). Krisesenterloven har som formål å sikre et godt og helhetlig tilbud til mennesker som blir utsatt for vold, men det skal i tillegg være et samarbeid med andre aktuelle tjenester for å kunne gi brukeren et helhetlig og samordnet tjenestetilbud (Krisesenterloven, 2009). Straffeloven har som formål å straffe etter lovbestemmelser. For eksempel kroppskrenkelse jf. § 271 kan straffes med bot eller fengsel inntil 1 år, og drap jf. § 275 kan straffes med fengsel fra 8 til 21 år. § 282 handler om straff ved vold utført av noen i nær relasjon (Straffeloven, 2005). I Grunnloven § 98 står det at loven skal gjelde for alle, og i § 92 at staten skal sikre at menneskerettighetene blir respektert slik de er nedfelt i loven. Bindende traktater om menneskerettigheter vil være gjeldende (Grunnloven, 1814). I tillegg er formålet i folkehelseloven å fremme befolkningens helse, og forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse (Folkehelseloven, 2011).

3.2. Begrepet vold i nær relasjon

Begrepet «vold i nær relasjon» sier ikke noe om hva slags vold man har blitt utsatt for, men av hvem. Begrepet har betydning for retten til tilbudet enkeltindivider får fordi krisesentrene i hovedsak bruker begrepet nær relasjon som kriteriet for inntak. Krisesenterloven ligger til grunn for hjelpetilbudet på krisesentrene, og loven gir kun rettigheter til de som er utsatt av

en som er definert som nær relasjon (Krisesenterloven, 2009). Loven har ikke presisert «hvem» nær relasjon er, og det er en omstridt definisjon av begrepet som tolkes ulikt.

Hvem kan nær relasjon være? WHO sin rapport fra 2002 har delt inn definisjonen av voldsutøver i ulike kategorier, men det mest nærliggende begrepet til vold i nær relasjon er «Violence by intimate partners». Det forklares med at det først og fremst handler om vold mot kvinner utført av en ektemann, eller mannlig partner man har et intimt forhold til. Det beskrives videre som fysisk og psykisk vold, tvunget samleie, kontrollerende atferd ved å isolere en person fra omverden, eller begrense deres tilgang til informasjon. WHO mener voldsutsatte menn i større grad handler om å bli utsatt av fremmede, eller bekjente innenfor deres nære omgangskrets. De har i inndelt voldsutøvere slik figur 1 på neste side viser, og nær relasjon kan i denne sammenheng sammenliknes med «interpersonal - acquaintance/stranger» (Krug et al., 2002, s. 7 og 89).

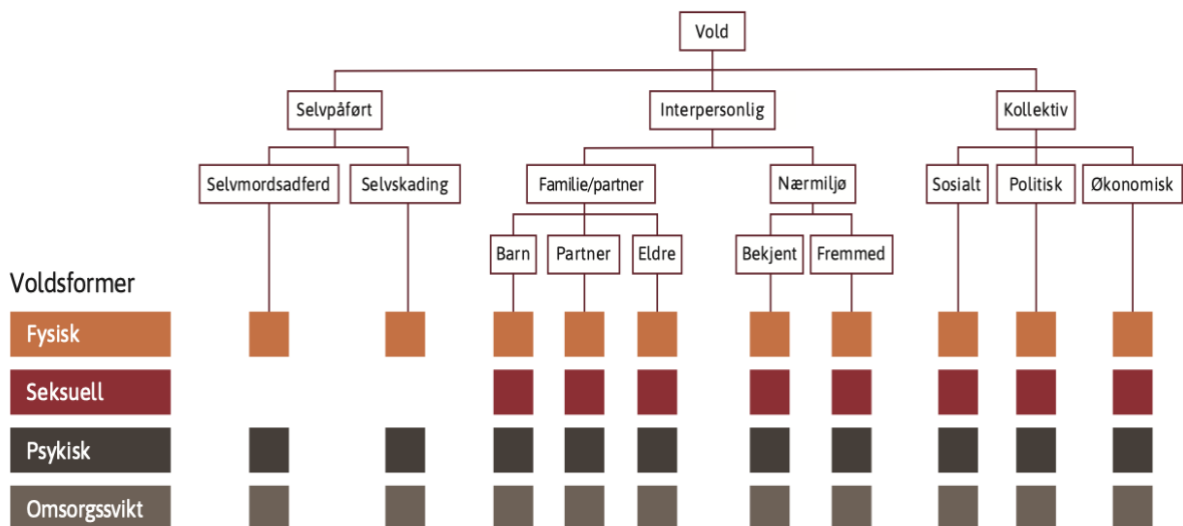
I forarbeidet til krisesenterloven står det at vold i nær relasjon ofte er forbundet med vold i partnerforhold, men at dette også kan omfatte andre nære relasjoner (Ot.prp. (2008-2009), s. 38). Bufdir har utarbeidet en veileder til krisesenterloven som blant annet bygger på forarbeidet til krisesenterloven og ligger til grunn for forståelsen og anvendelsen av begrepet. Der definerer de vold i nær relasjon som: «Tidligere eller nåværende ektefelle, partner eller samboer, familie og slekt, medlemmer av samme husstand og personer som har omsorg for vedkommende» (Bufdir, 2015, s. 8). Liknende beskrivelse finner man i straffeloven § 282 som også har brukt forarbeidene til krisesenterloven til grunn for definisjonen av vold i nær relasjon (mishandling i nære relasjoner):

Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler a. sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer, b. sin nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje, c. sin slektning i rett oppstigende linje, d. noen i sin husstand, eller e. noen i sin omsorg. (Straffeloven, 2005)

Ledd d. «noen i sin husstand» kan tolkes bredere og gjelde for eksempel bofelleskap eller kollektiv. Det kan underbygge hvordan nær relasjon kan forstås i rusmiljøet når flere bor i

samme leilighet, dette kommer jeg nærmere inn på i analysen. NKVTS sin rapport om vold mot menn i nære relasjoner, påpeker at begrepet nære relasjoner når det gjelder menn bør defineres og avgrenses på en annen måte enn det som er vanlig for vold mot kvinner i nær relasjon. Dette fordi de fant et stort antall saker fra Kontoret for voldsoffererstatning, som handlet om vold fra andre personer enn partner. Det kunne være kamerater, annen familie, nabo og andre bekjente fremfor partnere (Sogn & Hjemdal, 2009, s. 7).

I regjeringens opptrappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021), defineres vold i nær relasjon som; «Vold mot nåværende, eller tidligere partner. Vold mot søsken, barn, foreldre, besteforeldre og andre i rett opp- eller nedstigende linje, adoptiv-, foster og steforhold. Kategorien kan også omfatte vold i langvarige omsorgs- og pleierelasjoner og nære vennskapsbånd» (Prop. 12 (2016-2017), s. 10). Videre har justis- og beredskapsdepartementet i den nåværende handlingsplanen mot vold for 2021-2024, presisert at det også kan gjelde vold mot andre nære (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 4). Et av innsatsområdene i handlingsplanen var å utarbeide en ny nasjonal omfangsundersøkelse om vold i nær relasjon. Omfangsundersøkelse om vold og voldtekt i Norge i regi av NKVTS fra 2023, mener at menn oftere er utsatt for alvorlig fysisk vold i det offentlige rom (Grønning et al., 2023, s. 18). Der defineres vold og vold i nær relasjon slik:

Figur 1: Typologi av vold (Grønning et al., 2023, s. 32; Krug et al., 2002, s. 7).

I figur 1 omfatter det som kalles «interpersonlig» vold, og gjelder i hovedsak familie, nærmiljø, bekjent og fremmede som aktuelle betegnelser på vold i nær relasjon.

Reform er en politisk uavhengig stiftelse som hjelper menn i likestillingsarbeid og formidler kunnskap om menns livssituasjon, og er en synlig aktør i norsk likestillingspolitikk. Deres målsettingen er å øke oppmerksomhet om menn og gutters utfordringer og behov, blant annet voldsforebygging (Reform, u.å). I en undersøkelse utført i 2009 beskriver de at begrepet vold i nær relasjon usynliggjør menn/gutter da offentlige myndigheter tidligere har kalt handlingsplaner for «Kvinnemishandling», og «Menns vold mot kvinner og vold i nære relasjoner», uten å inkludere volden som rammer menn. I tillegg mener de at begrepet bør omfatte vold utover familie/partner som for eksempel kamerater, kollegaer og andre utenfor hjemmet (Nordfjell, 2009, s. 28-30).

Begrepet vold i nær relasjon blir brukt og definert ulikt og fremstår fragmentert i forståelsen, og brukes i hovedsak om familie, partnere, eller andre slektninger på krisesentrene. I dette prosjektet vil vold i nær relasjon ses på i en mer utvidet forstand slik den blir presentert i figur 1 under nærmiljø.

3.3. De ulike voldsformene og vanlige etterreaksjoner av vold

Ulike voldsformer kan skje samtidig, gli over i hverandre, og andre voldsformer kan forekomme enn de som er beskrevet her. NKVTS har definert de ulike formene for vold slik:

Fysisk vold innebærer fysisk kontakt som slag, fastholding, biting, spark, kloring, dytting og kvelertak. Isolasjon og innesperring er også en form for fysisk vold.

Psykisk vold er når noen ved kroppsspråk og ord krenker, truer, skader og kontrollerer andre. Det samme gjelder ved omfattende kontroll av partner ved å kontrollere aktiviteter, pengebruk, eller hvordan en går kledd.

Seksuell vold handler om alle former for krenkelser av seksuell art, eller forsøk på handlinger. Dette kan være voldtekt, ufrivillig samleie, berøring, beføling, blotting, seksualisert tilsnakk, fotografering/filming og kikking.

Latent vold er den volden som «*ligger i luften*», frykten for at en tidligere voldshendelse skal gjenta seg.

Negativ sosial kontroll er ulike former press, overvåking, trusler og tvang for å sikre at den enkelte lever tråd med gruppens normer og verdier, det kan ofte handle om at man fratras sin grunnleggende rett til å styre sitt eget liv.

Materiell vold er skader på fysiske omgivelser rundt en eller flere personer, som knusing av gjenstander, kasting av eiendeler, slag i vegg, dører og gjenstander som betyr noe for andre.

Økonomisk vold er når noen tar kontroll over økonomien eller nekter adgang til kontroll over egen økonomi, eller nektes adgang til inntektsgivende arbeid.

Strukturell vold er økonomiske, politiske, og juridiske forhold som opprettholder ulikhet og urettferdighet som kan skade og undertrykke mennesker. Dette gjennom tiltak, lovverk, eller forskrifter. Det kan også skje gjennom holdninger og utsagn fra enkeltpersoner og grupper (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, u.å).

Det er ingen fasit på hvordan man reagerer etter man har vært utsatt for vold, uavhengig hvilken type vold man har blitt utsatt for. Ofte beskrevet reaksjoner er søvnforstyrrelser, frykt, konsentrasjon- og hukommelsesvansker, fysiske plager, angst, tristhet, økt behov for kontroll, mistro, bagatellisering av hendelsen, utagering, isolasjon, ensomhet, økt irritasjon og sinne, selvbepreidelser og skyldfølelse, gjenopplevelse av det som skjedde, mareritt og vansker med nærhet og seksualitet (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, u.å). Reaksjoner kan også beskrives som at man må handle selvbeskyttende fordi man er i en ekstrem situasjon, handle uten å tenke, så kommer ofte følelsene når man føler seg trygg. Vold lagres i hukommelsen bedre enn andre opplevelser i livet, har et høyt traumepotensiale, og er en kronisk beredskapstilstand fysisk og psykisk (Isdal, 2018, s. 138-139).

En rapport om voldsutsatte kvinner med et problematisk rusbruk gjort i Sverige viste også at reaksjoner kan være posttraumatisk stressyndrom, angst, selvmordstanker og depresjon (Börjesson et al., 2021, s. 12). I undersøkelsen gjort av Thereses Hus og Oslo krisesenter (2018) fremkom det at det kunne føre til økt rusbruk hos personer som har et problematisk forhold til rusmidler. Undersøkelsen viste også at de beskyttet seg mot vold ved å bli hos voldsutøver fordi partneren ofte beskyttet de mot vold av andre i miljøet og det

opplevedes tryggere å bli utsatt fra en som var kjent enn flere (Thereses Hus & Oslo kritesenter, 2018). En reaksjon som kan forklares som en overlevelsesstrategi.

Isdal har inndelt voldsformene i fem kategorier: psykisk, fysisk, seksuell, latent og materiell. Han mener den økonomiske volden ikke kan stå alene som en voldsform og at den kommer inn under den psykiske volden som handler om kontroll, og at dette ofte handler om kvinneundertrykkelse (Isdal, 2018, s. 7). Å ikke definere økonomisk vold som en egen voldsform er omdiskutert, noe han bekrefter i boken sin.

3.4. Rusmiljøet og gatekapitalen

For å forstå konteksten til mennene i rusmiljøet og deres sosiale omstendigheter vil forståelser og begrepsbruk om gruppen være aktuelt å belyse. Omfattende rusmiddelbruk blir ofte forbundet med en avhengighet, og definisjonen på en avhengighet er blant annet nedfelt i ulike diagnosesystemer som ICD-10 og DSM. Det finnes mye forskningslitteratur om avhengighet, og begrepet anvendes på ulike måter og områder. Det har i dag en status som en sykdom, og blir målt med symptomer ut ifra psykologiske, sosiale og fysiologiske forhold. Det brukes i tillegg mange dagligdagse og stereotypiske begreper om en person med et problematisk rusbruk, men det stemmer ofte lite overens med den faktiske situasjonen (Prop. 15 S (2015-2016), s. 9; Skjælaaen, 2019, s. 83-84). Omfattende rusbruk behøver ikke å bety at man er avhengig, men det er når det er problematisk i din hverdag det utgjør et problem. Jeg omtaler det derfor som en person med et problematisk rusbruk, eller rusbruker fremfor rusavhengighet. De aller fleste med rusproblemer ser man ikke nødvendigvis åpenlyst på gata, men informantene i dette prosjektet tilhører eller har tilhørt det åpne rusmiljøet på gata.

Det *sosiale rom* er et begrep Pierre Bourdieu forklarer som klassestrukturen i et samfunn. Det handler om de ulike objektive posisjonene man kan ha som medlem av et samfunn avhengig av hvor mye kapital man har. Kapital kan være økonomisk, kulturell, eller sosial. Sosial kapital handler om ressurser man har tilgjengelig i sitt nettverk, og hvordan man kan dra nytte av det for å oppnå noe. Det er også fordeling i samfunnet som er hierarkisk som avgjør om hvor en befinner seg, og for at noen skal befinne seg langt oppe i det sosiale rom må det befinne seg noen under (Aakvaag, 2008, s. 151-153). Rusmiljøet kan

dermed anses å være langt ned i det sosiale rom. For eksempel kan en høy sosial kapital i rusmiljøet være en ressurs ved at en oppnår en posisjon som gagnar behovene en har for å overleve i et slikt miljø. Det betyr ikke at det også gir en sosial status (kapital) ellers i samfunnet. Det kan forklares med at det sosiale rommet er inndelt i en vertikal og horisontal akse. Den vertikale aksene angir den totale kapitalen du innehar (uavhengig type), mens den horisontale viser den relative kapitalsammensetningen til en posisjon (Aakvaag, 2008, s. 153).

Det *sosiale felt* er en arena, eller sfære innenfor det sosial rom, for eksempel rusmiljøet. Posisjonene er hierarkiske, og kan for eksempel handle om salg av illegale rusmidler hvor noen selger på gatenivå, mens andre med en høyere posisjon distribuerer til de som selger på gatenivå. Til forskjell fra det sosiale rom er posisjonen i det sosiale felt basert på mengden av den *feltspesifikke* kapitalen og ikke den totale kapitalen (Aakvaag, 2008, s. 154-155). Den feltspesifikke kapitalen kan i denne sammenheng forstås som en gatekapital. Gatekapital kan gjennom erfaring og opparbeidet kunnskap fra rusmiljøet for eksempel føre til mer bruk av vold fordi volden er akseptert i rusmiljøet. I Sandberg (2009, s. 27-28) sin avhandling beskriver han "gatekultur" som et sett med uskrevne regler som styrer mellommenneskelig atferd, spesielt vold, og normene er ofte i motsetning til resten av samfunnet. Gatekapitalen gir en form for legitim makt som er rasjonell og den har kapasitet til å generere profitt. Slik kan rusmiljøet skape sin egen form for økonomisk system.

Johannessen (2008) har sett på sammenheng mellom høstningsøkonomi og bostedsløse i rusmiljøet som blant annet beskriver forskjeller mellom mennesker i et rusmiljø og resten av samfunnet. Høstningsøkonomi er en form for jeger/sanker- eller bytteøkonomi som fordrer en viss mobilitet der det er kort avstand mellom produksjon og konsum. Det vil for eksempel ikke være gunstig å oppbevare større mengder med penger eller rusmidler fordi det er en fare for å få dem frastjålet. Forholdet til penger, eiendeler og boligsituasjon blir mer flyktig og kan endre seg raskt fra dag til dag. Man hjelper venner og bekjente i nød fordi man opparbeider seg en kapital til å senere motta hjelp når man er i behov av det. I den sammenheng kan begrepet Bourdieu bruker om habitus forstås som en væremåte som bare er der, noe man vet og en nærmest instinktiv forståelse av en situasjon som muliggjør deltagelsen i en sosial situasjon (Johannessen, 2008, s. 90-126; Aakvaag, 2008, s. 160-161).

Økonomien i rusmiljøet ble beskrevet i studien fra de åpne russcener i Bergen, som en «dag til dag» økonomi. Hvis man hadde opparbeidet seg gjeld var det ofte korte nedbetalingsfrister, og man kunne oppleve en «ventestemning» i den sosiale settingen som handlet om daglig regnskap og transaksjoner. Denne ventingen kunne oppfattes som en truende situasjon, en form for latent vold om at noe kan skje. Det kan også betegnes som subkulturteori hvor egne normer og regler i rusmiljøets gatekapital er å ha kunnskap og tilgang til rusmidler, men også fysisk styrke for å kunne slåss, eller stå opp for en selv i en risikofylt situasjon (Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 176-183).

Omfattende bruk av rusmidler medfører ofte helseskader, og ruspolitikken i Norge har de senere årene fått et mer skadereduksjonsperspektiv. De helsemessige problemene man kan få ved langvarig bruk av rusmidler er blant annet abscesser, hepatitt, infeksjonssykdommer, leverskader og problemer med tannhelsen (Skjælaaen, 2019, s. 98-99). Noen av de skadereduserende tiltakene vi har i dag er utdeling av rent brukerutstyr, tilgang til brukerom med veiledning i injiseringsteknikker, legemiddelassistert rehabilitering (LAR) eller heroinassistert behandling (HAB), feltpleiestasjoner som tilbyr gratis helsesjekk og sårstell. Dette er med på å bedre helsen til rusbrukere betydelig. I stortingsmeldingen «Helhetlig rusmiddelpolitikk» (Meld. St. 30 (2011-2012), s. 108) var målet en pragmatisk tilnærming til rusbrukere og skadereduserende tiltak fremfor straff som et livreddende tiltak. Lundeberg og Mjåland (2017, s. 22) mener skadereduksjon bør ses på som et bredere prinsipp og inkludere en videre forståelse av «skader» slik at skadene som oppstår i et rusmiljø blir minst mulig. Vold i rusmiljøet kan i denne sammenheng være aktuelt å innlemme i det skadereduserende perspektivet.

3.5. Maskulinitet og skam

I dette prosjektet er «mann» og «kvinne» blitt brukt om det biologisk kjønn og det er ikke problematisert kjønnsidentitet til informantene, eller personer de forteller om.

Torbjørn H. Andersen, som har forsket på menn som har blitt utsatt for seksuelle overgrep, mener en tradisjonell forståelse av maskulinitet kan vanskeliggjøre å være en voldsutsatt mann. Det at denne gruppen blir usynliggjort ved at det ikke skrives nok om dette i for eksempel media kan hindre at menn oppsøker hjelp, eller i det hele tatt

anerkjenner at de har blitt utsatt for vold. Andersen bruker begrepet mannlighet som samsvarer mye av begrepet maskulinitet. Spesielt når det gjelder forventninger, normer og regler som er rettet mot menn. Å være sterk nok til å tåle noe er forbundet med å være «mann nok» til å tåle det, og beskrives som en sosialt konstruert virkelighet. Hvordan samfunnet ser på voldsutsatte menn med stillhet og fravær i den politiske og den offentlige samfunnsdebatten påvirker også mennene til å ikke oppsøke profesjonell hjelp (Andersen, 2013, s. 232-237). Artikkelen hans handler om seksuelle overgrep blant menn, og hans kritikk går ut på at det er først og fremst er mangelen på anerkjennelse som er problemet.

Skam kan defineres på ulikt vis, som sunn skam, akutt skam, vond skam og giftig skam. Den vonde skammen handler om sårbarhet, skjørhet og avhengighet. Den kan oppstå i situasjoner og relasjoner hvor man har forventninger om eller behov for å bli møtt med annerkjennelse, omsorg og respekt, men erfarer det motsatte. Den giftige skammen er en mer alvorlig form for skam som kan handle om svært mangelfull omsorg, og konsekvenser av traume hvis man for eksempel har blitt utsatt for vold (Farstad, 2020, s. 63-64). Det kan oppleves som skam og tabu å være voldsutsatt, og hvis man i tillegg tilhører en minoritet i et samfunn kan det forsterkes ytterligere. Menns mannsideal ses ofte på som styrke, mestring, kontroll, og konkurranse som grunnleggende verdier fremfor omsorg, fleksibilitet og solidaritet som gjør menn særlig sårbare for å utvikle voldsproblemer (Isdal, 2018, s. 204). Det kan være en smertefull opplevelse å ikke oppnå et ideal eller å bryte med forventninger om det å være mann (Nussbaum, 2004, s. 184).

3.6. Voldens og rusens funksjon

For å kunne forstå volden kan det være nyttig å se de bakenforliggende årsaker til at vold blir utøvd. Voldsutsatte i rusmiljøet er mest sannsynlig også voldsutøvere, fordi det kan være nødvendig å utøve vold for å overleve i miljøet, og gir en gatekapital. Isdal (2018) mener vold har en funksjon som kan bidra til å opprettholde etablerte maktsystemer. Samtidig kan det ofte være logisk for den som utøver den, og det kan skape en lettelse og stolthet i etterkant i form av at man ønsker å gi noen en lærepenge. Mennesker har en tilbøyelighet til å utvikle vaner etter prinsippet om at vi tenderer til å gjenta atferd som tidligere har fungert for oss. Å utøve vold kan redusere angst, eller være en form for selvskading med bakgrunn i

opplevelser og traumer fra barndom. Vold som mestring kan også være et hjelpemiddel til å takle egen redsel, ved for eksempel å angripe noen først som et selvforsvar, og slik oppnå en trygghet i det (Isdal, 2018, s. 15-32). Det å offentliggjøre sine opplevelser til andre kan ha en bearbeidende effekt både for voldsutsatte og utøvere. Den må fortelles om, og andre må orke å høre på. Isdal mener at medisinen mot vold er bearbeidelse, språkvalg og ansvars plassering, og hvis man privatiserer den blir den usynlig. De som har blitt utsatt for vold har ofte følgelig traumer av det, noe han kaller traumevold. Traumevold kan derfor bli utløst hvis noe aktiverer disse erfaringene og responsen blir vold (Isdal, 2018, s. 176-195). Dette kan forklare noe av den høye forekomsten av vold i rusmiljøet da mange har vært utsatt for vold i barndommen, eller opplevd andre traumatiske situasjoner i rusmiljøet. Mennesker har et behov for å forstå meningen med det som skjer ellers blir verden utrygg og uforståelig. Normalisering, usynliggjøring, overforenkling og bagatellisering reduserer volden til noe ubetydelig og skyver ansvaret vekk fra den som utøver. Dette fører igjen til at volden bare kan fortsette. Han mener at samfunnsvitenskapen har i den sammenheng bidratt til usynliggjøringen fordi det ikke har vært tiltaksstrategier og en rettsapparatlig prioritering (Isdal, 2018, s. 210-215).

En av etterreaksjonen på vold kan være økt rusbruk som nevnt i 3.3. Skjælaaen (2019) har skrevet en bok som heter «Meningen med rus», og han mener rusmiddelbruk kan gi mening og ha en positiv funksjon, selv om det først og fremst forskes på problemene det fører med seg. De fleste situasjoner hvor rus er involvert foregår ofte uten særlige problemer. Han viser til at mange har positive erfaringer med rusbruk, som fredagspils, fester og andre sosiale settinger hvor rus kan oppleves meningsfullt og tilføre noe til tilværelsen. Noen rusmidler påvirker nervesystemet og kan dempe smerte og uro, som for eksempel opiat, mens sentralstimulerende stoffer kan virke oppkvikkende. I tillegg vil forventninger og personlige forutsetninger være sentralt for rusopplevelsen. Det kan også ses på som et hjelpemiddel for å glemme, utstå, eller å overleve ekstreme forhold. Både rus og vold kan være en måte å mestre problemer og følelser på som handler om avmakt, og at det som forårsaket rusproblemet kan også forårsake voldsproblemet (Isdal, 2018, s. 208; Skjælaaen, 2019, s. 31-33). Slik kan rusbruk og voldsutøvelse ha en funksjon ved å tåle, glemme, eller overleve i et rusmiljø.

4. Tidligere forskning og tilnærming til vold som problem i Norge

Dette kapittelet handler om forskning på vold generelt, og på vold og rus spesielt. Forskning på vold og rus kan bidra til økt forståelse av sammenhenger. Dette legger grunnlag for utvikling og utarbeidelse av handlingsplaner, lover og ulike retningslinjer som kan adressere samfunnsproblemet, og bidra til implementering av tiltak som kan forebygge eller redusere problemet.

4.1. Tilnærming og omfang av vold og overgrep i Norge

Justis- og beredskapsdepartementets handlingsplan om å forebygge og bekjempe vold i nær relasjon for 2021-2024, har satt vold i nær relasjon på agendaen. Den har flere områder som skal prioriteres, og innsatsområdene er delt inn til; 1) Målrettet forebygging, 2) likeverdig og sammenhengende bistand, 3) effektiv beskyttelse og straffeforfølgelse, 4) forebygging og bekjempelse av vold og overgrep i det samiske samfunnet, 5) helhetlig kriseberedskap, og 6) et styrket internasjonalt samarbeid (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 6-13). Inkludering av det samiske samfunnet i handlingsplanen skyldes deres minoritetsstatus. En utelatelse av personer med rusproblemer som minoritetsgruppe kan gi uttrykk for en prioritering av én gruppe over en annen. Det står ikke noe eksplisitt om voldsutsatte med rusproblemer, men handlingsplanen handler en del om integrert rus- og voldsbehandling, og at forhold som sosioøkonomisk status og rus gjør en mer utsatt. I denne sammenheng er de mest nærliggende innsatsområdene 2, 3 og 4. Videre står det i handlingsplanen at krisesentrene bør øke kvaliteten på tilbudene, dette gjelder særlig for risikoutsatte grupper som voldsutsatte med rusproblemer, psykiske lidelser eller nedsatt funksjonsevne (Justis- og beredskapsdepartementet, 2021, s. 40-46). Til tross for det opplyses det at utsatte grupper med funksjonsnedsettelse, psykiske lidelser, eller en rusavhengighet ikke inngår i denne handlingsplanen. Det kan ha en sammenheng med at de var inkludert i den forhenværende opptrappingsplanen mot vold og overgrep fra 2017-2021 (Prop. 12 (2016-2017)).

Opptrappingsplanen blir nærmere gjort rede for i analysen, under 9.3.

I 2014 ble den første nasjonale omfangsstudie «Vold og voldtekt i Norge» utarbeidet i regi av NKVTS. Nasjonale studier om vold skal undersøke forekomst, risikofaktorer og

potensielle konsekvenser over tid. Det skal undersøkes hvilke tiltak og handlingsplaner som trengs for å bekjempe dette samfunnsproblemet, og i Istanbulkonvensjonen forplikter Norge seg til å gjennomføre undersøkelser om vold i nære relasjoner jevnlig. I februar 2023 kom den andre omfangsstudie utført av NKVTS og var en del av et forskningsprogram om vold i nære relasjoner i samarbeid med Justis- og beredskapsdepartementet, og som et ledd i den nasjonale handlingsplanen nevnt over (Grønning et al., 2023, s. 11). Undersøkelsens metode og omfang; Det ble gjennomført telefonintervjuer av 2100 kvinner, 2195 menn og 4 ikke-binære personer i alderen 18-74 år. Den er i stor grad utført på samme måte som den i 2014 for å kunne gi sammenlignbare forekomsttall, og det var ikke vesentlige skjevheter når det gjaldt kjønn eller bostedsfylke (Grønning et al., 2023, s. 14). Det var potensielle skjevheter i utvalget, blant annet at de hadde høyere utdanningsnivå enn resten av befolkningen, mens Statistisk sentralbyrå (SSB) sine data er på 11 % viste omfangsrapporten 30 % med høyere utdanning. De opplyste at vektingen de hadde gjort ikke nødvendigvis korrigerer for denne skjevheten. Det blir presisert at andre studier om vold viser at det er en sammenheng mellom dårlig økonomi og voldsutsatthet, men ettersom de ikke hadde inntektsopplysninger om informantene vanskeliggjorde det å sjekke dette opp mot skjevheter (Grønning et al., 2023, s. 59-60). De oppgir at representative studier viser til viktigheten av å inkludere minoritetsgrupper og at det i Norge er 17,3 % over 18 år (innvandrere), mens i denne undersøkelsen utgjorde det kun 3,4 %. Den viste videre at sosiodemokratisk skjevhet, enkelte grupper som var vanskelig å få tak i, og andre som av ulike grunner ikke svarer på telefon hadde blant annet grunnskole som høyeste utdanning (Grønning et al., 2023, s. 61-62). Andre påvirkningsfaktorer som lav svarprosent (en nedgang fra rapporten i 2014), #MeToo-kampanjen som har fått et økt fokus i den offentlige diskusjonen, og Covid-19 pandemien hvor det ble rapportert høyere forekomst av blant annet partnervold kan påvirke sammenliknbar grunnlag for undersøkelsen (Grønning et al., 2023, s. 196-198).

Det er en høy forekomst av vold i rusmiljøet og de har ofte dårlig økonomi, dermed er det en signifikant gruppe som ikke er tatt med i undersøkelsen, ettersom voldsutsatthet og dårlig økonomi henger sammen generelt. Minoritet i denne rapporten er nevnt som innvandrere, og andre minoriteter i samfunnet som for eksempel rusbrukere er ikke tatt med. Innsamling av data var gjennom telefonintervjuer og mange i rusmiljøet har ikke

telefon, eller skifter telefonnummer ofte. Dels fordi den kan ha blitt frastjålet, mistet, og de har ikke alltid økonomi til å kjøpe ny. Dårlig økonomi, sosiodemografiske forhold, og lav utdanning er en vesentlig tilleggsfaktor hos rusbrukere, og dataen i omfangsrapporten vil derfor ikke være representativ for gruppen det handler om i dette prosjektet. Det er allikevel viktige funn og definisjoner som er relevant, blant annet definisjonen på vold i nær relasjon og beskrivelser av alvorlig vold blant menn. Menn og kvinner var ganske likt representert i rapporten, mens internasjonale studier ofte har høyere andel kvinner i sine undersøkelser. De fant i tillegg at særlige grupper er mer risikoutsatt for vold. De som har vært utsatt for vold i barndommen, og utsatt for én type vold blir ofte utsatt for en annen type vold og har en høyere risiko for å bli utsatt på nytt (reviktimisering). Videre anerkjennes det i rapporten at de vet lite om personer som er særlig risikoutsatt, som personer med ruslidelser, personer som tilhører marginaliserte grupper, og ulike funksjonsnedsettelse i Norge. De mener det trengs mer kunnskap på dette området (Grønning et al., 2023, s. 194-195). Ettersom mange voldsutsatte menn i rusmiljøet har blitt utsatt for vold og overgrep i barndommen kan det føre til en slags selvoppfyllende profeti, dette fordi volden er reviktimisert og det er høy forekomst av vold i rusmiljøet.

4.2. [Forskning om voldsutsatte menn med problematisk rusbruk](#)

Litteraturen om vold og rus har lite oppmerksomhet om voldsutsatte menns behov. Vektleggingen er ofte kjønnsbasert, men handler først og fremst om vold utøvd mot kvinner av menn, og om den generelle volden i rusmiljøer. En undersøkelse om kjønnsfokusert tilnærming om vold i rusmiljøet fra Canada, viste at kvinnene var mest utsatt for vold av partnere og ved salg av seksuelle tjenester, mens mennene var mer utsatt av fremmede og politiet. Deres konklusjon var at det er behov for omfattende intervensjoner som tar en kjønnsfokusert tilnærming til vold blant rusbrukere (Marshall et al., 2008, s. 239-244). En annen studie av det åpne rusmiljøet i Vancouver, viste at det er en høy grad av voldsutøvelse blant kvinner og menn og at sannsynligheten for å bli utsatt for vold i disse miljøene er høyere enn resten av befolkningen. Volden ble beskrevet som strukturell, hverdagslig og symbolsk. Studien utforsket hvordan vold utspilte seg blant kvinner og marginaliserte menn (de som hadde underordnede stillinger innenfor rusmiljøet). De voldsutsatte mennene

hadde begrensede med plasser de kunne oppsøke for å få beskyttelse, og plassene var ofte begrenset til kvinner, eller andre marginaliserte menn. I tillegg var hjelpeinstanser kritiske til å la de oppta plasser på ordinære krisesentre. Deres konklusjon var å gjøre områdene de oppholdt seg på tryggere ved for eksempel å installere overvåkede tjenester for å minimere vold blant svært sårbare. Informantene oppga at de måtte oppsøke eget sosialt nettverk som en overlevelsesstrategi (McNeil et al., 2014, s. 608-612). Tiltak som overvåkning vil kanskje hjelpe å redusere den synlige volden som skjer ute på gata, men det vil fortsatt kunne foregå i det skjulte, og hjelpebehovet etter å ha blitt utsatt vil fortsatt være der.

I en erfaringsrapport utført av Kirkens Bymisjon beskrev informantene en slags likegyldighet ovenfor volden i miljøet, dels fordi de mente det var normalt, og dels fordi de følte seg maktesløse. De oppsøkte ikke hjelp fordi de følte seg diskriminert og usynliggjort i møte med hjelpeapparatet. Rapporten handler om brukerne av tilbudet 24sju som er et lavterskeltilbud i Oslo for rusbrukere. Informantene beskrev alvorlige voldshendelser som tortur, knekte fingre, at de har sett noen hoppe på hodet til noen og nesten drap (Buseth et al., 2018).

En studie av de åpne russcener i Bergen blir miljøet beskrevet som svært voldelig og preget av mer vold enn lukkede narkotikamarkeder hvor omsetningen skjer innendørs. Høyt nivå av rusbruk i miljøet gjorde noe med opplevelsen av trygghet, og påvirket politiets evne til å beskytte en gruppe som er særlig voldsutsatt. Noe av forklaringen var konkurranseforholdene i markedet, hvis markedet var ustabil økte sjansen for høyere voldsnivå. I tillegg kunne volden være økonomisk motivert. Studien refererte til en eldre undersøkelse fra 1985 gjort av Paul Goldstein som fant at mulige sammenhenger mellom vold og illegale rusmidler kunne handle om effekten rusmidlet gjør på psyken og dermed hemmet den moralske dømmekraften. Samt at den økonomisk motiverte volden kunne komme av den begrensede tilgangen på formell sosial kontroll, og gjorde det nødvendig å bruke vold. En konkurransepreget- og en disiplinær vold, disiplinær vold kunne være represalier (Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 175-177). Studien viste at den viktigste årsaken til at man ble utsatt for vold var at offeret hadde «pådratt seg narkogjeld», og ble dermed en rasjonell strategi for voldsutøvelse. Status, sosial kontroll, disiplinerende vold, respekt, frykt, mental ubalanse som i noen tilfeller knyttes til bruk av rusmidler, og brudd på

rusøkonomiens gateregler var årsaker til vold (Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 182). Denne studien har mange spørsmål om voldsutsatthet, men lite om reaksjoner, eller behov for bearbeidelse. Hjelpen de anså mennene var i behov av handlet om forholdene ble anmeldt eller ikke. De voldsutsatte kvinnene ble beskrevet med at de var i behov av beskyttelse, men at det generelt var politiet som kunne gi den tryggheten.

Boken «Dead end lives» handler om et belastet område utenfor Madrid hvor det ble gjort feltarbeid blant bostedsløse rusbrukere. De beskriver normalisering av vold, og alvorlig vold i det åpne rusmiljøet som et problem som kan forsterker seg selv ved å være en marginalisert gruppe som ikke blir tatt på alvor. De blir mer selvdestruktive fordi de opplever at de ikke har noe å tape (Briggs & Gamero, 2017, s. 46).

I en tysk pilotstudie om vold mot menn fra 2004, fremmet de viktigheten av kunnskap om vold mot menn, at det er et samfunnsoppdrag å få bevissthet rundt det, og at det må bygges opp bedre støttetilbud (Jungnitz et al., 2004, s. 14). Studien er 19 år gammel, men aktualiteten er fortsatt i en viss grad gjeldene i Norge i dag, spesielt når det gjelder menn med problematisk rusbruk.

4.3. Hvordan skiller menn seg fra kvinner som er voldsutsatt i rusmiljøet?

Først og fremst er det mer anerkjent og aktuell problemstilling om kvinners voldsutsatthet, som gjør at det både er mer forskning om og tilbud til voldsutsatte kvinner. Kvinner er både mer risikoutsatt av fysisk årsaker, og de utsettes oftere. I NKVTS sin omfangsstudie viser de til at kvinner utsettes oftere enn menn for vold i nær relasjon, og at den ofte er skjult og gjentakende. Seksuell vold anses som alvorlig fordi den er personlig invaderende, stigmatiserende og skambelagt. Det gir også høyere risiko for psykiske helseproblemer. Kvinnene opplever også flere voldsformer enn menn, som gir en høyere voldsbelastning. Det er et globalt problem, og WHO anser det som både et brudd på menneskerettigheter, og et folkehelse- og likestillingsproblem. Resultatene i omfangsundersøkelsen i Norge støtter funnene i den internasjonale forskningen om kvinners voldsutsatthet (Grønning et al., 2023, s. 194)

I en undersøkelse fra Sverige fra 2021, den første i sitt slag om voldsutsatte kvinner i rusmiljøet, viste at det i liten grad var krisesentertilbud til dem. En stor andel og i en høyere

grad enn normalbefolkningen var denne gruppen svært voldsutsatt, og behovet var stort. Å være utsatt for vold og samtidig ha et rusproblem utgjør en høy risiko for fysisk- og psykisk uhelse. Det var en kvalitativ studie med intervjuer av 52 kvinner. Resultatene viste at volden var alt fra dytting til mordforsøk, 86 % oppga at de var utsatt for trusler, og nesten alle at de var utsatt for psykisk vold og krenkelser. Samtlige kvinner hadde fått hjelp mot deres rusproblematikk, men et fåtall hadde fått støtte for voldsutsatthet (Börjesson et al., 2021, s. 5-8). Oppsummerende viste studien at over halvparten av kvinnene var utsatt for fysisk vold i nær relasjon, men samtlige hadde vært utsatt for psykisk vold. Studien viste også at det var behov av forskning som inkluderer flere grupper. De mente at tilbudet som gis bør behandle både voldsutsatthet og rusproblemer parallelt og ikke hver for seg (Börjesson et al., 2021, s. 25).

I undersøkelsen gjort av Thereses Hus og Oslo krisesenter i 2018, viste til en eldre undersøkelse gjort i 2004 hvor 79 kvinner deltok. Resultatene samsvarte med den fra 2018 hvor det ble gjennomført 23 intervjuer om deres voldserfaringer. Ca. 90 % var blitt voldsutsatt i løpet av livet og ca. 50 % den siste uken. Alle voldsformene ble representert i det de fortalte, og behovet for et tilbud var entydig. Behovene de oppga var et skjermet og trygt botilbud, mulighet for å bruke rusmidler på eget rom, kunnskap om vold, følge til avtaler og ulike hjelpeinstanser, støttesamtaler, hjelp til å finne bistandsadvokat, og fysisk- og psykisk helsehjelp (Thereses Hus & Oslo krisesenter, 2018). Erfaringer gjort etter denne undersøkelsen, og videreutvikling av tilbudet på Thereses Hus har vist at behovene er vedvarende. Tallene fra de siste fire årene (2019-2022) viser at halvparten av kvinnene som bor på Thereses hus til enhver tid har vært utsatt for vold den siste uken, og i behov av beskyttelse. Helse- og omsorgstjenesteloven (2011) er loven som regulerer det generelle botilbudet på Thereses Hus, mens krisesenterloven regulerer beskyttelsesbehov og rettigheter som voldsutsatt.

Det er flere studier om voldsutsatte kvinner og deres behov, også i rusmiljøet, som kan ha resultert i at flere tilbud har blitt opprettet. Kvinnene opplever i større grad å bli utsatt for vold enn menn, og volden er ofte utøvd av partnere og nære relasjoner.

4.4. Oppsummerende refleksjoner

Forståelsen og anvendelsen av begrepet vold i nær relasjon fremstår fragmentert, og inkludering av voldsutsatte menn med rusproblemer fraværende. Hjelpesystemet har ulik tilnærming til begrepet vold i nær relasjon, og lovforståelse av krisesenterloven kan dermed medvirke til hvem som får tilbud på et krisesenter. Handlingsplaner om vold utført av regjeringen, og forskning om vold har forskjellige definisjoner på hvem nær relasjon er. Videre er de prioriterte gruppene kvinner, og utvalgte minoriteter som i den nåværende handlingsplanen mot vold handlet om vold i det samiske samfunn. Det gjør at andre minoriteter får mindre oppmerksomhet ved å ikke blir nevnt fremfor å inkludere alle minoriteter. Handlingsplaner er ofte basert på evidensbasert kunnskap, forskning, og internasjonale føringer som Norge må forholde seg til, for eksempel gjennom konvensjoner. I en av konvensjonene er vold i samiske samfunn trukket frem som et minoritetsproblem som ikke har hatt en prioritet i Norge, og har derfor blitt innlemmet eksplisitt i handlingsplanen.

Det er mest sannsynlig ikke «vond vilje» som er årsaken til fragmenteringen av begrepet vold i nær relasjon, eller prioritering av andre voldsutsatte grupper, men den felles diskursive meningen om at det først og fremst handler om familie eller partner, får en effekt. Hvis man anser de som utformer politiske retningslinjer, hjelpesystemet og kunnskapsproduksjonen som ulike diskurser kan man si at de til sammen utgjør en diskursorden. Konsekvensene av denne diskursorden kan anses å være en normalisering av vold i rusmiljøet. Dette ved å ikke inkludere voldsutsatte menn med rusproblemer i aktuelle lovverk, og å utelate de som et problem i nasjonale retningslinjer, og at forskning ofte referer til at det er et behov for mer forskning. Utfallet blir at mennene ikke får hjelp på et krisesenter for det første fordi de ikke er utsatt for vold i nær relasjon, og for det andre fordi de har et rusproblem.

5. Vold og voldsformer i rusmiljøet

I de neste kapitlene vil det bli presentert en analyse av intervjuene som er gjennomført. Teori, tidligere forskning, politiske føringer, lovverk og begreper fra de foregående kapitlene vil i tillegg være en del av rammeverket for analysen for å kunne gi en helhetsforståelse av de ulike diskursene som fremtrer.

5.1. Introduksjon av informantene

Navn	Bakgrunnshistorie
Andy	Andy er i midten av 20-årene og har tidligere vært en del av et gjeng- og rusmiljø i en by i Norge. Alkohol var hans primære rusmiddel. Han har opplevd å ha blitt knivstukket mange ganger og miljøet han var en del av var preget av mye vold. Andy har nå vært rusfri og i jobb i ca. 3 år.
Thomas	Thomas er i begynnelsen av 40-årene. Han brukte illegale rusmidler, og stod uten fast bosted og jobb da intervjuet fant sted. Han har vært en del av rusmiljøet siden midten av 20-årene og har i perioden opplevd å bli utsatt for vold.
Magnus	Magnus er i begynnelsen av 60-årene og har tidligere vært en del av rusmiljøer i flere byer i Norge. Han brukte primært illegale rusmidler og ble utsatt for vold flere ganger. Magnus har vært rusfri i mange år og har fast jobb i dag.
Silje	Silje er fagperson og jobber i dag med unge menn i et kriminelt miljø som er preget av vold og rusbruk. Silje har jobbet mange år med brukergruppen og har bred erfaring med risikoutsatte unge voksne.
Hanne	Hanne er fagperson og jobber i dag med mennesker som har et problematisk rusbruk og er bostedsløse. Hun har også selv egenerfaring fra rusmiljøet fra flere år tilbake i tid og har god kompetanse på brukergruppen.
Thea og Lasse	Thea og Lasse jobber i en stiftelse som fokuserer på forebygging av overgrep, mobbing, vold, rus og andre traumatiske hendelser. Stiftelsen reiser også rundt i Norge og holder foredrag om egne livsopplevelser. Lasse er en av dem.

5.2. Fortelling om ulike former for vold

Hvilke voldsformer blir menn i rusmiljøet utsatt for? Vold er i tidligere studier beskrevet som en svært stor del av hverdagen i rusmiljøet. Silje, som jobber med denne brukergruppen, mener at vold er et stort og viktig tema som nærmest «spiser seg opp» i alle deres livsdeler, og at den latente volden er en konstant tilværelse. Thea, som jobber med forebygging av overgrep og traumatiske hendelser, antar at alle i rusmiljøet på et eller annet tidspunkt har vært utsatt for vold.

Andy, som tidligere var en del av det belastet rusmiljø forteller at han ble knivstukket for første gang som 15-åring og noe av det første han sier i intervjuet var: «Vi sloss, det var et eller annet hver måned. Knivstikkinger, gjengslåsskamper, bruk av macheter og pistoler» (Andy). Vold var en del av hverdagen og beskrivelsene bar preg av at det var den fysiske volden de ønsket å fortelle om. Thomas som fortsatt var en del av det åpne rusmiljøet da han ble intervjuet beskrev hvordan fysisk vold kan opptre med en av sine tidligere voldsopplevelser:

(..) Det gikk sport i å slå meg mest mulig i hodet. Med balltre. Det var ikke så lett, det tunge balltreet er ikke så lett å treffe med fordi det var så stort. Ja, også byttet de på å banke og slå meg. (Thomas)

Historien Thomas forteller om her er et sitatutdrag fra en alvorlig voldshendelse han ble utsatt for som hadde resultert i tortur. De som stod bak var noen i miljøet som han ikke kjente til, og han fortalte at situasjonen hadde oppstått på grunn av en misforståelse. Magnus som var en del av rusmiljøet på 80-tallet hadde en historie om vold fra politiet:

Jeg husker vi stod nede i sentrum og drakk. Så kom politiet kjørende. Det var jo ikke lov å drikke da, så jeg helte ut ølen på fortauet så det sprutet opp på buksa til politimannen. Da var det bare inn i svartemarja og bli kjørt ut av byen. Vi fikk noen slag, så kjørte de igjen og vi måtte gå hjem midt på natta. Dette var jo 80-tallet da, hehe. Det skjer ikke sånt i dag tror jeg, men det var ganske vanlig den gangen. (Magnus)

Magnus fortalte historien som en litt humoristisk hendelse og var opptatt av at det var en tid hvor politivold var vanlig. I undersøkelsen om kjønnsfokuset tilnærming til vold i rusmiljøet fra Canada, viste at menn ble oftere utsatt for vold av fremmede og politiet enn kvinner ble (Marshall et al., 2008, s. 239-244), slik Thomas og Magnus her hadde eksempler på. Politiet, i tillegg til hjelpeapparatet, skal være en beskyttende instans mot vold i samfunnet og er blant annet nedfelt i menneskerettighetene. Selv om hendelsen Magnus fortalte om er lenge siden og det mest sannsynlig ikke skjer politivold i stor grad i Norge i dag, har det trolig skjedd slike hendelser som kan påvirke tillitten de har til politiet.

Mye av volden ser ut til å være knyttet til konflikter rundt økonomi, og vold kunne være en måte å sanksjonere noen på som skyldte penger. Magnus fortalte at han ble utsatt for vold av venn han bodde sammen med:

Så plutselig en dag så kom han ut i stua og slår meg bare rett ned og sier at jeg skylte han penger og at jeg hadde lurt han (...). Han var en svær fyr og kunne kampsport, så han slo meg rett igjennom rommet. Etter det fant han et tau og bant meg fast til en stol. (Magnus)

Per Isdal har fått kritikk for å ha utelatt den økonomiske volden (i definisjonene på voldsformer) og han begrunnet det med at den tilhører under psykisk vold. I denne sammenheng mener jeg økonomisk vold kan benyttes i den forstand at det er økonomi som er årsaken til voldsutøvelse. I oversikten over voldsformer står det at økonomisk vold blant annet er når noen tar kontroll over økonomien, eller nektes adgang til kontroll over egen økonomi. Magnus fortalte at han opplevde samboeren som psykisk ustabil og hadde fått det for seg at han skyldte penger, men at han ikke gjorde det. Det resulterte i at han måtte gi samboeren alle pengene han hadde. Uavhengig om han faktisk skylte pengene eller ikke var voldsformen fysisk, og årsaken var økonomisk relatert. Én del er den økonomiske årsaken til volden, og den andre delen er hvordan det økonomiske systemet i rusmiljøet er bygd opp i seg selv. Undersøkelsen om de åpne russcener i Bergen fant at brudd på rusøkonomiens gateregler ble vold forstått som en rasjonell strategi for å inndrive gjeld, og en slik disiplinær

vold så ut til å være svært utbredt (Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 182-183). Dette kan sammenliknes med en «dag til dag» økonomi og høstningsøkonomi hvor det er kort vei mellom konsum og produksjon. Hanne, som tidligere har vært en del av rusmiljøet og nå jobber som fagperson med mennesker med rusproblemer, mente at eiendeler lett kunne bli frastjålet som gjorde det lite gunstig å oppbevare verdier over tid, men heller bytte de inn til «dagens behov». Verdier har kortere levetid og bør konsumeres. Magnus mente at nesten alt handlet om økonomi:

Ja, alt er økonomi da. Det er tilliten, det er rusmidlene, det er pengene og det er bolig. Det er på en måte udefinert økonomi da. «Prostitusjon» på en måte, og byttehandler. En sofa, et skudd, eller overnatting. Det kan selges og kjøpes alt sammen (Magnus).

Slik kan man anta at mye av volden dreier som å dekke grunnleggende behov som er økonomisk relatert. Den økonomiske volden kan på den måten være latent vold, fordi det er en fare å gå rundt med noe verdifullt på seg, men også nødvendig for å overleve. På spørsmål rundt latent vold eller trusler om vold svarte Andy: «Ja, det var akkurat sånn det var. Døgnet rundt» (Andy), og Magnus beskrev den latente volden som noe som var der hele tiden og trusler om vold handlet også om økonomi:

Jeg husker vi kom inn på et rom og skulle møte dealeren. Han hadde en haug med rusmidler på bordet. Det var første gang jeg så et ladd våpen. Dealeren sa: «kom tilbake med de 20.000 i morgen og hvis ikke så er det denne (pistolen) her liksom».
(Magnus)

Det er ikke mye som skal til for at det blir latent vold, en trussel eller en tidligere hendelse kan antyde at noe kan skje hvis man ikke opptrer på riktig måte. Hanne fortalte at hun for kort tid siden hadde overhørt noen si: «Prøv deg. Fy faen, bare vent, jeg skal ta deg» (Hanne).

Materiell vold ble også nevnt som en av voldformene de hadde vært utsatt for. «Ja, når du får skudd inn i leiligheten din. Det skjedde jo, og jeg mista leiligheten etter det» (Andy). Andy fortalte videre at han mistet leiligheten sin fordi han «skyldte overnattinger» til venner i miljøet. Da det flyttet inn fem venner inn til i hans 18 kvadratmeter leilighet ble han kastet ut etter noen uker. Årsaken var bråk og materielle skader på leiligheten. Silje bekrefter dette og fortalte at hun har hørt at de som får seg et sted å bo ofte har kompiser i gjengen som ikke har bosted og slik oppstår problemet når mange flytter inn i samme leilighet som ofte resulterer i materielle skader. Jeg kommer litt nærmere inn på hva det vil si å skyldte overnatting under 6.2.

Psykisk vold handler blant annet om å krenke, true eller kontrollere andre og ble ikke eksplisitt nevnt av informantene som vold, men de fleste beskrivelsene inneholder nettopp trusler og krenkelser. Ved for eksempel å si «bare vent, jeg skal ta deg» som også ble betegnet som latent vold, men voldsformer glir gjerne over i hverandre selv om de defineres ulikt. Den latente volden kan også beskrives ved at mennene i rusmiljøet ofte opplever at de ser seg over skulderen og må være beredt på at noe kan skje. Silje opplevde at de snakket mye om at de var bekymra, så seg over skulderen og at de hadde mye uro. «De skylder gjentjenester og må stille opp for hverandre og blir dermed låst til miljøet» (Silje). Lasse, som jobber med forebygging av vold og traumer og har egenerfaring med det, fortalte om sine tanker rundt psykisk og økonomisk vold:

Det jeg har kjent på da, er psykisk og emosjonell vold for menn. Det ene er jo i et rusmiljø der man er så preget av en avhengighet til rusen, og samtidig som det er stigma. Det andre problemet er pengemangel (...). Det er jo trusler, det er jo risiko, det er en kamp for livet og rusen. Kamp for tilværelsen på et vis. (Lasse)

Ingen av de voldsutsatte informantene oppga å ha blitt utsatt for seksuell vold. Hanne hadde et eksempel som handlet om en mann som bodde på en institusjon for rusbrukere og ble utsatt for en voldtekt. Hun opplevde at han synes det var skamfullt og ikke ville snakke om det eller motta hjelp. Årsaken hadde vært at han skyldte penger. Skammen rundt seksuell vold og hendelser som av ulike grunner kan knyttes til tabubelagte temaer i studien fra

Bergen viste spesielt å gjelde voldtekt blant menn (Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 197). Det kan knyttes opp mot hvordan Andersen beskriver kjønnsroller og maskulinitet. Hvordan det å være «mann» er forbundet med idealer og at forventninger, normer og regler som er rettet mot menn er en sosialt konstruert virkelighet. Han mener at samfunnet ser på voldsutsatte menn med stillhet og fravær i den politiske og den offentlige samfunnsdebatten som medvirker til at mennene ikke oppsøker profesjonell hjelp (Andersen, 2013, s. 232-237). Hvis dette er tilfelle i samfunnet generelt vil det trolig oppleves enda sterkere i rusmiljøet hvor kjønnsroller ofte blir forbundet med å være mer tradisjonelle enn ellers. Silje erfarer at det snakkes lite om den seksuelle volden og at det er et veldig tabubelagt tema. Hun fortalte om en mann som hadde anmeldt et forhold etter han ble antastet av en mann. Silje trodde at han som anmeldte han hadde et rykte i miljøet om at han var homofil og at det kunne være årsaken til at han anmeldte, som et bevis på at han ikke var homofil. Det kan i seg selv være en form for beskyttelse å ikke være åpen om legning i et miljø hvor det er viktig å være sterk og ikke vise seg sårbar. Sårbarhet kan være forbundet med svakhet som gjør deg til et lett bytte. På spørsmål om voldtekter blant menn i rusmiljøet, svarer Andy:

Nei, det skjer ikke i det miljøet, du kan ikke komme å si at du er homofil og sånn. Det er et miljø som er veldig lukka. Jeg pleide å tenke sånn «hva er galt med de homofile» før, og nå tenker jeg at det var tullele av oss å tenke sånn (...). Nei, det har jeg aldri vært borti, det hadde vært kaos. (Andy)

Seksualitet mellom menn uavhengig om det var ønsket eller et overgrep kunne bli forbundet med det å være homofil. Det vil si at man blir en minoritet i en minoritetsgruppe. Hvis homofili ikke er like akseptert i rusmiljøet vil det kunne være en risiko og et brudd på spillereglene som kan føre til vold i ytterste konsekvens. Tradisjonelle kjønnsroller og viktigheten av å ikke vise sårbarhet kan anses som en mestringsstrategi for å overleve tilværelsen.

5.3. Beskrivelser av alvorlige voldshendelser

Volden som ble presentert i 5.2. handlet om de ulike former for vold. I undersøkelsen utført av Sogn og Hjemdal (2009, s. 7) som handlet om menn og vold, viste at menn som ble utsatt for vold ofte var svært alvorlig og grov. Dette gjaldt både fra nåværende partnere eller tidligere, men også kamerater, annen familie, naboer og andre bekjente. Det bekrefter undersøkelsen fra NKVTS ved at 40 % av respondentene (kvinner og menn) oppga at de hadde blitt utsatt for alvorlig fysisk vold, noe de undret seg over om kunne være et normalfenomen (Grønning et al., 2023, s. 192). Informantene i dette prosjektet fortalte om svært alvorlig voldshendelser. Thomas fortalte om en nær døden opplevelse slik:

(...) Om de skulle ta livet av meg der og da visste jeg ikke, for han ene var gal i hodet. Det som var litt spesielt var at det var så mange mennesker til stede, jeg har aldri sett så mange mennesker skade bare en mann, til han nesten dør. De filmet og det gikk sport i å slå meg mest mulig i hodet, med balltre da. Til slutt hadde de knust nesten alle bena mine, men de tvang meg til å gå på dem. Det skal godt gjøres, så jeg prøvde å krabbe bortover. Jeg ble slått med en hammer i ansiktet og hengt opp på et tre. Der skulle torturen fortsette. (Thomas)

Thomas gråt da han fortalte denne historien og det var tydelig at han fortsatt var preget av det som hadde skjedd for nesten 15 år siden. Etter hendelsen havnet han på sykehus i en periode, men fikk aldri tilbud om hjelp til å bearbeide det som hadde skjedd. Han ble skrevet ut av sykehuset uten å ha et sted å bo. En annen alvorlig voldshendelse forteller Magnus om, hvor han hadde bodd sammen med kjæresten sin og en kamerat i en leilighet. Magnus hadde blitt beskyldt for å skylde penger, og derfor hadde kameraten slått han og tvunget han til å lete etter penger. Han opplevde situasjonen som veldig farlig fordi kameraten hadde kniv, og han var redd det kunne gå galt fordi kameraten var full. Kameraten hadde tatt i kjæresten til Magnus og bundet henne fast i armene og bena. Magnus spurte om jeg orket å høre på historien hans: «For den er stygg assa» (Magnus). Jeg sier: «Ja, det går bra» (Maria), og han forteller:

Han fikk sånne svarte øyne liksom. Jeg turte ikke gjøre noe, han hadde jo kniv. Så skjønnte han vel etter hvert at kjæresten min var mitt svake punkt, så han tok henne. Jeg var også bundet fast i en stol på dette tidspunktet, mens kjæresten min lå på gulvet og var bundet fast. Da begynte han å rive av henne klærne og skjære henne opp. Han begynte å rispe henne opp med kniv. På ryggen og skuldrene, og blodet bare, det bare, hun skreik og blodet spruta. Så begynte han å hoppe opp på henne. Hun var jo liten og tynn. Jeg hørte bare ribbeina knakk. Den lyden, og de skrikene. At ikke noen naboer reagerte er helt utrolig liksom. Det er traume assa. (Magnus)

Magnus ble ikke tilbudt noen form for hjelp i etterkant av hendelsen. Da kan man spørre seg om det ville blitt tatt mer på alvor hvis dette hadde skjedd i et miljø som ikke var så belastet. Saken ble etter hvert løst og rette gjerningsmann ble tatt, men det betyr ikke at Magnus ikke var i behov av hjelp etter hendelsen. Silje har sett i sitt arbeid med menn i rusmiljøet at mange som har blitt utsatt for grov fysisk vold strever med ettervirkningene. Andy har opplevd å bli knivstukket mange ganger og opplevde det som vanlig:

Seks av de åtte knivstikkingene skjedde når jeg var alene. Det var farlig å gå alene. Det ble så normalt. Bare det å besøke folk på sykehuset (...) Det var knivstikkinger, machete, pistol og gjengslåsskamper. Jeg ble knivstukket i halsen en gang her (viser meg arr). (Andy)

Omfangsstudien til NKVTS oppga at 74 % menn hadde vært usatt for alvorlig fysisk vold av ukjent, og 22% av bekjente, 10 % av venner (Grønning et al., 2023, s. 94). Altså ikke av partner/tidligere partner (nær relasjon), men andre. Det samsvarer med hvem voldsutøverene til informantene var. Videre viser studien at alvorlig vold forekom oftere hos personer med blant annet lavere utdanning og som hadde dårlig økonomi (Grønning et al., 2023, s. 149). Briggs og Gamero (2017, s. 51-52) sin studie av rusmiljøet utenfor Madrid, viste at de involverte i rusmiljøet nesten konstant var utsatt for grov vold som utgjorde store konsekvenser og resulterte i at de fikk så store skader at de måtte til sykehus.

5.4. Oppsummerende diskusjon om voldsformer og alvorlig vold i rusmiljøet

Hvordan kan forståelsen om vold i rusmiljøet fremtre i diskurser? En sosialkonstruksjonistisk tilnærming betyr at samfunnets konstruksjoner bidrar til å opprettholde sosiale fenomener. Dette kan være relevant for å forstå vold i rusmiljøet, der handlinger og språk påvirker konsekvenser for enkeltpersoner, basert på samfunnets diskursive konstruksjoner og forståelser. For eksempel kan det at menn som ble utsatt for alvorlig vold og ikke ble spurt om de var i behov av hjelp slik informantene fremstilte det, være en konsekvens av en diskursiv konstruksjon om at vold er normalt i rusmiljøet. Sykehusansatte, politi eller andre representanter for hjelpeapparatet og fravær av tilbud kan anses å være en del av hjelpediskursen. Informantene etterspurte heller ikke et hjelpetilbud, som kan være fordi de diskursive konstruksjonene i rusmiljøet også oppfattet vold som normalt. Hjelpediskursen og diskursen i rusmiljøet kan slik ses på som en diskursorden fordi den påvirker et fenomen – at vold tilhører rusmiljøet. Informantene fortalte om voldsopplevelser ut ifra sitt ståsted, men de ga inntrykk av at volden bare var verdig å fortelle om hvis den var brutal. Slik ble annen vold trivialisert.

Den økonomiske diskursen i samfunnets er også konstruert, ved at det er vanlig å ha månedtlige inntekter og utgifter, og det blir ansett som en verdi å spare eller å eie. Dette er en dikotomi til økonomien i rusmiljøet, hvor det kan være farlig å spare eller eie. Økonomisk vold skjer på andre måter i rusmiljøet enn ellers i samfunnet og blir derfor ikke en like synlig voldsform. Denne diskursorden kan dermed være med på å skjule forståelsen om økonomisk vold i rusmiljøet. I diskursive fenomener kan det ofte være det usagte som påvirker sosial praksis, og ikke nødvendigvis at hjelpeapparatet eksplisitt tenker at vold er greit eller tilhører rusmiljøet.

6. Fellesskap

Forrige kapittel handlet om at økonomiske forhold kunne være årsak til voldsutøvelse. Det vil også være gjeldene i dette kapitlet og kommer til uttrykk gjennom relasjoner og fellesskap. Mennesker i rusmiljøet kan ha en annen familiestruktur enn det som er vanlig ellers i samfunnet, der familie ofte er definert som biologisk tilknyttede individer. I rusmiljøet kan bofellesskap, venner eller bekjente være de nærmeste relasjonene de har, og som i figur 1 i 3.2. blir definert som nærmiljø.

6.1. Gatefamilie og nær relasjon

Menn i rusmiljøet er mest sannsynlig nødt til å ha noen å stole på for å overleve. Isdal (2018, s. 200-201) mener at alle mennesker søker anerkjennelse og tilhørighet. Gjennom å være medlem av en gruppe kan den gi oss mye av det vi trenger av anerkjennelse som gjør at man strekker seg langt for å bli akseptert. Magnus forteller om hva som skal til for å bli akseptert som en venn i rusmiljøet slik: «Tillitt. Hvis du gjør det og det, så skal jeg passe på at den og den ikke kommer inn» (Magnus). Han fortalte at å gjøre tjenester for hverandre kunne for eksempel gjengjeldes med beskyttelse og slik ble man ansett som venn. Andy forteller om hvordan han fikk seg venner og ble akseptert i rusmiljøet:

Jeg trengte litt penger, og jeg så at gutta i klassen solgte (rusmidler) på si, og de hadde fine klær og mat. De hadde aldri matpakke, men de gikk på McDonalds. Jeg søkte først jobb på ærlig vis, men ingen kalte meg inn til intervju. Jeg hadde lyst på fotballsko, og spurte foreldrene mine, men de hadde ikke penger. Så jeg gikk til gutta og spurte om jeg kunne få litt penger og de sa nei, men du kan få litt hasj. (...). Så flytta jeg til kompis som solgte samtidig som jeg gikk på skolen (...). Så droppa jeg ut av skolen til slutt og fokuserte 100 % på salg av rusmidler og miljøet. (...). Jeg gikk alltid med gutta, det var der jeg følte meg safe, og de backa meg opp hvis noe skjedde. (Andy)

Tilhørighet til felleskapet kan forklares med at man gjør de samme aktivitetene og slik kan du få deg et bosted og bli beskyttet. Et boforhold kunne innebære sosiale aktiviteter, trygge rammer, og i tillegg kunne man være arbeidskollegaer fordi man solgte rusmidler sammen. En gatefamilie kan slik ha mye til felles med en tradisjonell familie, men har noen andre spilleregler. Andy fortalte at han fikk beskjed om å slutte å smile så mye fordi det viste tegn på svakhet, og at han derfor måtte gå inn i en rolle for å fremstå tøff og ikke for snill. Silje mener nøkkelen til å lykkes i det miljøet handler om å ikke være sårbar. Ikke nødvendigvis fordi det er flaut eller lite maskulint, men direkte farlig. Magnus fortalte at det også var positive opplevelsene som bidro til felleskapet:

Jeg bodde i en leilighet, problemet var at den lå på bakkenivå, da blei det jo jævlig trafikk der. (...) Men, jeg ville slippe de inn, for det var jo business. Det ble et sånt reir. Jeg tok gjerne med meg noen hjem, kjæresten min bodde der, vi tok med oss folk. (...) Vi satt ti stykker og satte skudd sammen. Vi spilte musikk og alle skulle sette speed samtidig. Et sånt ritual. Vi var jo ungdommer, og holdt på med mye rart.
(Magnus)

På en annen side kunne vennskap fort kan snu, «Du stoler jo ikke på noen, de kan jo stjele skoa dine mens du sover liksom» (Magnus). Thea opplevde at man bare var en god venn hvis man hadde noe å tilby, som penger, rus eller tak over hodet. Videre har Silje erfart at mange i miljøet blir der fordi de skylder å stille opp. De er skyldige gjentjenester som ofte kan være å utøve vold. Ikke nødvendigvis at det er planlagt, men du er skyldig i å stille opp når det dukker opp noe. Man kan opparbeide seg en kapital som tilsier at man senere vil motta hjelp hvis man er i behov av det. Det kan være en form for økonomisk vold hvor de økonomiske og sosiale mekanismene driver rusmiljøet. I den sammenheng kan begrepet Bourdieu bruker om habitus forstås som instinktiv forståelse av en situasjon som muliggjør deltagelsen i en sosial situasjon (Johannessen, 2008, s. 90-126; Aakvaag, 2008, s. 160-161). En vet at en ikke kan forlate miljøet fordi man skylder gjentjenester, uten at det er uttalt eksplisitt.

Hvordan kan nære relasjoner i rusmiljøet se ut? For å få et krisesentertilbud i Norge i dag må du være utsatt for vold i nær relasjon. Definisjonen på nær relasjon i dette prosjektet er

brukt om nærmiljø. Hvis man tar utgangspunkt i 1) straffeloven § 282 ledd d. - noen i sin husstand og 2) NKVTS definisjon om nærmiljø – bekjente og fremmede (Grønning et al., 2023, s. 32; Straffeloven, 2005) kan det være grunnlag for å bli definert som nær relasjon i rusmiljøet. På spørsmål om det oppstod vold i nær relasjon forteller Andy at det kunne oppstå vold blant de man bodde sammen med hvis det var mye rusmidler involvert og at han aldri følte seg helt trygg der han bodde. Venner blir ansett som deres beskyttere, men de var også deres voldsutøvere. Tidligere ble det beskrevet alvorlig voldshendelser som både Magnus og Thomas hadde opplevd. Magnus ble utsatt for vold i sitt eget hjem og var vitne til at kjæreste ble torturert. På det tidspunktet bodde han sammen med voldsutøveren i en leilighet, altså noen i sin husstand. Det ble for farlig å bo hjemme med et av husstandsmedlemmene så han måtte flykte fra leiligheten sin og resulterte i at han ble bostedsløs. Thomas som ble overfalt av ti menn som han ikke kjente, altså fremmede. Silje mener det meste av volden handler om at det er konflikter mellom ulike gruppering i rusmiljøet, men at mye av volden også skjer i egen omgangskrets, altså bekjente. Hanne har opplevd at mange ikke tør å oppholde seg i sin egen leilighet fordi det var noen andre som hadde tatt over den. Oppsummert kan vold i nær relasjon i rusmiljøet skje blant bekjente, fremmede, eller noen i sin husstand, som dermed bør fylle krisesentrenes kriterier om vold i nær relasjon.

6.2. Boforhold – en valuta

I Norge er det ingen lovbestemt rett til bolig, men det er en forutsetning for integrering og samfunnsdeltagelse. En bolig anses blant annet som grunnlaget for en anstendig menneskelig tilværelse. De som ikke klarer å skaffe seg egen bolig blir regnet som vanskeligstilte på boligmarkedet og henger ofte sammen med fattigdom og sosial eksklusjon (Bakke et al., 2012, s. 7). Mennesker i rusmiljøet er ofte bostedsløse og de oppholder seg i mellomtiden på lavterskelinstitusjoner, hos venner, eller ute på gata. Noen får kommunal bolig eller leier en leilighet i regi av NAV. Det å ha en egen leilighet kan også utgjøre en risiko for å miste den igjen, som henger sammen med det økonomiske gjengjeldelsesprinsippet i rusmiljøet. Det å skyldte noen overnatting innebærer at man skylder noen tak over hodet

hvis man tidligere har fått bo hos noen i deres leilighet. Andy hadde en slik opplevelse da han fikk seg leilighet:

Jeg fikk en leilighet jeg bodde i tre uker før jeg ble kasta ut. Jeg skyldte mange overnattinger (...). Jeg hadde en leilighet på 18 kvm og vi bodde 4-5 personer der, så ble jeg ble kasta rett ut på gata. Ting ble verre og verre. (Andy)

Andy skylte overnattinger som resulterte i at han mistet boligen sin grunnet bråk og materielle skader når så mange bodde sammen og det var trangt om plassen. Thomas fortalte at bosituasjonen hans hadde vært vanskelig og at han aldri har hatt ett trygt bosted i voksen alder. Han forteller om hvordan han bodde en periode etter en alvorlig voldshendelse:

Jeg ble kastet ut av sykehuset da. På en bære inn i en taxi. Men, jeg hadde ikke noe sted å bo og jeg hadde knust hele venstrebeinet og deler av overkroppen. Jeg er jo narkoman vet du, så ingen rett til noe. Jeg sov hos noen mennesker som sa de var venner av meg, så jeg overnattet hos dem. De bodde i 6.etasje, jeg gikk på krykker og skyver meg bortover da. Etter det bodde jeg i en kjeller jeg fant 100 meter unna, for jeg kom ikke så langt på grunn av skadene (...). Det var kaldt og vått. Bodde der i to måneder, for jeg fikk ikke noe tilbud av NAV. (Thomas)

Det finnes lavterskelinstitusjoner som tar imot bostedsløse med rusproblemer, men slik Thomas beskriver situasjonen sin var han både i behov av oppfølging av den fysiske helsen etter voldshendelsen og et trygt bosted slik at han kunne beskytte seg. Å være fysisk skadet i rusmiljøet kan sette en i en sårbar situasjon og gjøre en ekstra risikoutsatt for vold. Det kan være flere grunner til at man er bostedsløs og like mange ulike måter å løse det på. Magnus forteller om sin bosituasjon slik:

(...) Jeg var bostedsløs. Da var det bare rett inn i det tunge rusmiljøet. Jeg levde 4-5 år på gata. (...) Men jeg har alltid vært så utrolig heldig person da. Før så bodde jeg hos en kompis, som jeg betalte ved å gi dop, eller gjøre «jobber» for. Men, jeg ble også kjent med en del streite folk, som en jente som lot meg bo i leiligheten hennes mens hun var på skolen. (...) Jeg hadde faktisk en leilighet en periode, det var der den verste voldsepisoden hendte da kjæresten min ble torturert. (Magnus)

Boforholdene bar preg av å være arbeidsplass, en sosial arena og tak over hodet. Magnus tillegger: «Ja, for det var valuta» (Magnus). Med valuta mente han at boligforholdene handlet om økonomi, en handel om gjentjenester og ulike løsninger for betaling. Hanne som har vært en del av miljøet forteller at hun har erfart at noen er flinke til å beholde boligen. Det fordret helst at man flyttet litt vekk fra miljøet, og hvis de for eksempel hadde LAR-behandling var de ikke i behov av å oppsøke miljøet for å skaffe seg rusmidler. Hun tillegger at de som fikk det til heller ikke tok med seg noen hjem på besøk.

Det å flytte ut av byen kan fungerer for noen som Hanne forteller, men det avhenger at en del kriterier er på plass som betyr at du egentlig ikke er en del av rusmiljøet lenger. Silje hadde et eksempel på en som flyttet til en annen by fordi han ønsket endring. Problemet var at han var i en konflikt og de som han var i en konflikt med oppsøkte han etter han flyttet. Hun mener i tillegg at lavterskelinstitusjonene er preget av å være for «norsk voksen mann som har brukt heroin i mange år» og er i behov av å differensieres for å treffe flere som er en del av et rusmiljø. Eksempler på det er de med innvandrerbakgrunn, eller de under 25 år som kan være i behov av helt andre ting.

6.3. Oppsummerende diskusjon om felleskap

I Meld. St. 24 (2015-2016) (s. 7) er kjerneverdier i en familie identifisert med omsorg, kjærlighet og materiell trygghet. Gatefamilie og nære relasjoner i rusmiljøet kan ha mange av de samme verdiene som man forbinder med familie og nære relasjoner ellers i samfunnet. Tillit, gjengjeldelse av tjenester, tilhørighet, å «backe» hverandre, arbeide og bo sammen som er alle verdier som kan være til stede i disse familiediskursene. Imidlertid er forskjellen at gatefamiliediskursen lever under en konstant trussel om at relasjonene kan

være kortvarige og at din venn plutselig kan bli din fiende. Risikoen for å bli utsatt for vold er høy hvis man ikke følger spillereglene.

Boforhold i rusmiljøet er en økonomisk transaksjon fremfor en trygg og stabil husstand. Kompetanse på hvordan en gatefamilie er konstruert kan forklares med Bourdieus teori om den feltspesifikke kapitalen (gatekapitalen). Det vil si at man har tilegnet seg kunnskap om hvordan for eksempel boforhold i rusmiljøet fungerer med uskrevne regler og rasjonelle forklaringer som gir mening. Videre kan boforhold være en del av den økonomiske diskursen fordi boforholdene handler mye om transaksjoner. Gatefamiliediskursen blir derfor ikke sammenliknbart med diskursen om tradisjonell familiekonstruksjon, som begrepet vold i nær relasjon ofte forbindes med. Den tradisjonelle familiediskursen definerer nær relasjon ofte som partner, ektefelle eller nær slektning, mens i gatefamiliediskursen kan nær relasjon være venner og bekjente. Bør det ikke holde at man er i behov av beskyttelse eller bearbeidelse, og ikke hvilken relasjon man har til voldsutøveren som avgjør om man får hjelp? Dette er noe både Molde og Bergen kriesesenter, som tar imot voldsutsatte menn med rusproblemer, hadde tanker rundt om begrepet bør forstås på en annen måte. Alvorlige voldsepisoder handler om vold som har høy sannsynlighet for å gi varige skader hos den utsatte og det er viktig at hjelpeapparatet klarer å fange opp dette for å kunne sette i gang bearbeidingsarbeidet (Isdal, 2018, s. 183-186). I rusmiljøet er vold så vanlig og skjer ofte på daglig basis som kan vanskeliggjøre hvordan man kan hjelpe denne gruppen. Diskursene om gatefamiliens praksis, tradisjonell familieforståelse i samfunnet og hjelpeapparatet anvendelse av lovverket kan slik forstås som ulike diskurser i en diskursorden. Konsekvensen av dette er at eksisterende kriesesentertilbud blir begrenset i sin praksis fordi definisjonen om vold i nær relasjon ikke forstås i en mer utvidet forstand og mennene blir avvist på kriesesentrene.

7. Reaksjoner på vold og skam

Det er ingen fasit på hvordan man reagerer etter man har vært utsatt for vold, men det er ofte forbundet med fysiske og psykiske følger. Reaksjoner kan også beskrives ved at man må handle selvbeskyttende fordi man er i en ekstrem situasjon, man må handle uten å tenke, så kommer ofte følelsene når man føler seg trygg (Isdal, 2018, s. 138-139).

7.1. Fortellinger om vanlige reaksjoner på vold

Etter den alvorlige voldshendelsen Magnus hadde vært med om fortalte han at han døyvet reaksjonene med å drikke alkohol og at han hadde følt seg helt utslitt: «Det er klart jeg var dypt traumatisert da» (Magnus). En gang Thomas satt på NAV og ventet på å snakke med sin saksbehandler var han så redd og måtte forlate stedet fordi han ikke turte å sitte der.

Thomas brukte også rusmidler for å håndtere de vonde opplevelsene: (...) Så jeg brukte sprøyter for å klare hverdagen i det hele tatt. Jeg var jo redd. Amfetamin fungerte veldig bra. Men, nå virker det ikke lenger, eller jeg trenger det ikke lenger (Thomas). Mine erfaringer fra kvinnene på Thereses Hus kan bekrefte at kvinnene ofte bruker mer rusmidler i etterkant av en voldshendelse. Silje har også erfaring med at mange sliter med søvn, ruser seg mer, har mye uro, er stressa, bekymra og ser seg over skuldrene: «De snakker ikke om psykisk uhelse, men de beskriver det som søvnevansker, at de ikke får sove om natta. De er i konstant beredskap fordi det kan smelle når som helst» (Silje). Lasse mener at mange menn ikke er klar over hva de har vært utsatt for og ikke har noe forhold til at det er vold og derfor reagerer som de gjør. Han forteller om egenopplevd historie der det ikke var noen konkret hendelse der og da som tilsa at han skulle ha det vanskelig, for eksempel seksuelle overgrep eller voldshendelser, men det var alle de skjulte tingene som man ikke tenkte over som kan forbindes med den latente eller psykiske volden. Silje bekrefter noe liknende da en mann i rusmiljøet sa til henne at han trodde det var noe spesielt med han fordi han hadde det dårlig etter han hadde blitt utsatt for vold, for det var jo ingen rundt han som hadde det. Det var ikke et tema de delte med hverandre. «Det tempoet de lever i, og rusbruken de har er en funksjon som gjør de i stand til å håndtere alt det jævlige de har opplevd» (Silje). De psykiske reaksjonene ble ignorert, men kan komme når man føler seg trygg slik Andy forteller:

Det psykiske for meg kom senere, etter jeg var ute av miljøet. Alle de tingene, slåssing, og alle de jeg har skadet. Det har kommet etter meg og jeg måtte bruke sovemedisiner flere måneder for å kunne sove. (...) Det er på grunn av volden. Jeg husker så lite, for jeg har jo fått 4-5 hjernerystelser. Det hjelper jo litt da for jeg har ikke lyst til å huske alt. (Andy)

I undersøkelsen fra 2023 om omfanget av vold i Norge, fant forskerne at personer som hadde blitt utsatt for vold hadde et høyere nivå av depresjon, angst, og posttraumatiske stressreaksjoner. Hvis man i tillegg hadde opplevd vold i barndom og oppvekst var nivået enda høyere (Grønning et al., 2023, s. 159). Man kan anta at mange mennesker med rusproblemer har slike opplevelser fra barndommen, og dermed vil symptomtrykket bære flere lag.

7.2. Skam og beskyttelsesmetoder

Å være et voldsoffer, mann og ha rusproblemer kan gjøre skammen mer prekær. Studier har funnet at visse typer av vold var så skam- og tabubelagt at den ikke var mulig å snakke om fordi den ble sett på som umandig. Samtidig var sårbarhet og svakhet skambelagt og kunne bli sett på som et upålitelighetssignal, og den fremste årsaken til at man ikke anmeldte var at volden ikke følte alvorlig nok (Grønning et al., 2023, s. 133; Jungnitz et al., 2004, s. 5; Lundeberg & Mjåland, 2017, s. 183). Dette kan blant annet bekrefte tradisjonelle kjønnsroller i rusmiljøet, et eksempel på det er hvordan Andy og hans venner hadde sett på homofili, noe man hverken snakket om eller kunne være fordi det ble forbundet med skam. En tilleggsproblematikk til voldsutsatte menn, er at volden ikke bare representerer et angrep på mennene som personer, men et angrep på deres maskulinitet, kjønnsidentitet og selvforståelse (Sogn & Hjemdal, 2009, s. 8).

Ettersom det å være voldsutsatt mann kan blir forbundet med skam beskyttet de seg mot vold ved å ikke vise seg sårbare, fordi det potensielt var farlig. Derfor måtte de finne metoder for å beskytte seg. Andy sluttet å smile for å ikke vise svakhet, og Thomas fortalte at det ga han en trygghetsfølelse da han på et tidspunkt hadde flyttet inn til en kvinne som

hadde en høy posisjon i det kriminelle miljøet. Magnus flyttet til en kamerat som hadde et hus på landet engang: «Det var mitt krisesenter» (Magnus). Da Thomas havnet på sykehus opplevde han det slik: «Da fikk jeg fem dager pause. Fem hele dager på hotellet, eller sykehuset da. Så jeg ble glad» (Thomas). Så kan man jo si at det er en måte å beskytte seg på ved å «føye seg» i situasjoner som er farlige. Spesielt hvis det er våpen involvert, som da Magnus bodde i en leilighet og voldsutøver hadde kniv: «For jeg visste jo at han var spennende, det nytta ikke å snakke med han (...). Nå må jeg bare føye meg» (Magnus). Etter den hendelsen forsøkte han å få hjelp hos politiet:

Så sa jeg til politiet, hva gjør jeg nå liksom. Nå? Han hadde jo mange kompiser, og alle gjør som han sier liksom. Og nå tror han jeg har blåst han for penger, hva gjør jeg nå? Han skulle jo drepe meg liksom. Nå var det bare en kule som venta følte jeg. (...) Så sa politiet bare «ja, du må bare skaffe deg en gønner». For de kunne jo ikke gjøre noe. Da dro jeg. Nei, jeg glemmer aldri den replikken ass. Selv den gangen (på 80-tallet), syns jeg det var helt sjokkerende å høre. (...). Nei, så jeg turte rett og slett ikke være i det området lenger. Jeg var så redd. (...) Så jeg flytta til et nytt sted langt unna. (Magnus)

Hanne mener at det ikke skal mer til enn at noen får nyss i at du har penger for å sette seg i en farlig situasjon og at de som overlever lengst i miljøet er de som kan spillet. Alternativet er kanskje å forlate stedet, men Siljes historie om han som forsøkte å beskytte seg ved å flytte ut av byen viser at det ikke nødvendigvis er løsningen ettersom han ble oppsøkt. Å være helt ute av miljøet krever å dra på riktig tidspunkt og å ha et sted å dra til, det hjelper ikke å forlate en farlig situasjon. Andy sa at han aldri følte seg trygg:

Jeg følte meg aldri trygg for å være ærlig. Til og med når jeg ble knivstukket her (viser arret i halsen), og så ble jeg kjørt i ambulanse til sykehuset. Så husker jeg at sykepleieren sa at dette her er alvorlig, du må sove her i natt. Jeg følte meg ikke trygg der i det hele tatt. Jeg tenkte på de som hadde gjort det og at de kom til å komme på sykehuset og bare avsluttet det. Så jeg tok en taxi hjem da. Jeg gikk med gutta, det var der jeg følte meg safe (...). (Andy)

Historien til Andy viser at i noen situasjoner er det viktig med beskyttelse, som kanskje helst burde vært et krisesenter, men i mangel på det beskytter venner i miljøet mot farer i miljøet.

7.3. Oppsummerende diskusjon om reaksjoner på vold

Søvnproblemer og økt rusbruk kan regnes som reaksjoner på vold. Samtidig fremstod det ikke som de var bevisst årsaken og at det først og fremst var viktig å beskytte seg fra trusselsituasjonen de befant seg. Det kunne være skamfullt, tabubelagt, lite maskulint og tidvis farlig å vise seg sårbar, og det kan slik se ut å være en mer tradisjonell kjønnsrollediskurs i rusmiljøet.

Det var flere metoder som ble fremstilt om måter å beskytte seg på, som å ikke vise seg sårbar, flytte bort fra miljøet, føye seg, eller være med venner i miljøet som beskyttet en. En av disse måtene å beskytte seg på kunne være å søke til noen med en høyere posisjon i rusmiljøet, et eksempel på det var slik Thomas fortalte om da han flyttet inn til en kvinne som han anså hadde den posisjonen. Kvinnen hadde en feltspesifikk kapital som kan samsvare med Bourdieus teori om posisjoner i det sosiale felt. Hvis man har en høy feltspesifikk kapital kan man ha en større innflytelse eller makt på det sosiale feltet (Aakvaag, 2008, s. 151-155). Thomas anså at kvinnen hadde en høy feltspesifikk kapital og posisjon i det sosiale felt, og hun kunne av den grunn beskytte han mot vold.

Samtidig vil spørsmålet være om de ville benyttet seg av et krisesentertilbud ettersom det å vise «svakhet» i form av å behøve hjelp etter å ha blitt voldsutsatt ikke er på agendaen og i noen tilfeller kan det ha en motsatt effekt. Derfor er det viktig å ha individuelt tilpassede tilbud som tar hensyn til personenes situasjon og behov. Bufdir (2015, s. 14-15) sin veileder til krisesenterloven utdyper lovens krav om tilrettelegging, og det står at kommunene skal sørge for at det tas individuelle hensyn for den enkelte og tilretteleggingen der det er nødvendig slik at det reelt sett blir et likeverdig tilbud. Dette gjelder særlig de som er ekstra risikoutsatte. Dette fordrer en diskursiv enighet om hvem de risikoutsatte er. Samtidig kan det ses på som en fraværende del av diskursen i rusmiljøet å vise sårbarhet eller ytre behov, som bekrefter kompleksiteten i å kunne gi et likeverdig og tilrettelagt tilbud.

8. Normalisering av vold

Når er vold greit? I analysen til Kaufman et al. (2010, s. 17) av teorier innen kriminologien bruker de uttrykket til James S. Plant: «normale menneskers normale reaksjon på unormale forhold». Slik kan normaliseringen av volden i rusmiljøet anses å være en normal reaksjon på unormale forhold. I pilotstudien fra 2004 om menns erfaring med vold i Tyskland, var et av hovedfunnene at alle voldshandlinger ikke ble oppfattet som vold og de ble heller ikke snakket om. Volden ble oppfattet som en integrert del av den mannlige normaliteten og ble omtalt som småslåssing, eller rett og slett glemt (Jungnitz et al., 2004, s. 5). Isdal (2018, s. 220-221) mener det er en sammenheng mellom hvor mye vold det er i en kultur og hvorvidt volden ses på som noe normalt og uproblematisk.

8.1. Hverdagsvold, «vi lo av det»

En av intervjupersonene fortalte følgende om vold han hadde opplevd:

Vold var en hverdagslig ting. Veldig. Det var så normalt å slåss. Det var et eller annet hver måned, knivstikking eller slåsskamp. Vi lo av det. (...) Ja, vi gutta, vi lata som det var ingenting, det var ingenting vi kunne gjøre med det på en måte. (...) Folk sluttet etter hvert å skryte om disse tingene. Alle lata som om det var greit. (...) En gang gjemte vi oss i en butikk som solgte kniver og de som løp etter oss stod igjen på gata. Det var syke greier. Så gikk vi bare ut og lo som ingenting hadde skjedd. Jeg vet ikke hvorfor, når jeg tenker på det nå var det veldig farlig, men alla lata som ingenting. (...) Det ble så normalt, bare det å besøke noen på sykehuset var normalt. (Andy)

De alvorlige voldshendelsene som er beskrevet tidligere var fortellinger som hadde satt spor og ble sett på som noe som var «verdt» å fortelle om, mens de mer «trivielle» voldsformene kom mer som bisetninger og ble fortalt som humoristiske hendelser. Et eksempel på det var når Andy fortalte at han hadde fått skudd inn i leiligheten. Denne type vold ble avdramatisert og en nedgradert ved at det ikke var så farlig. Det kan også ha en sammenheng med at det var så mye latent vold i miljøet slik at det ble umulig å gå rundt å

tenke på alt man kunne bli utsatt for. Magnus kalte det «småvold» og lo da han fortalte om det:

(...) Haha, ja. Vi var jo livredde, haha. Det var ikke noe vits å ikke komme tilbake med de pengene ass. Haha. Beinhardt liv. Det var jo vold og sånn da, men ikke noe sånn. (...) Sånn småvold, at du blir slått ned og sånn og så er det over, det regnes ikke med. Det er bare sånn som skjer, at man er uenig, så smeller det liksom. Ble jult opp av politiet en gang (...). Det var noen slag, så kjørte de igjen, så måtte vi gå hjem midt på natta. Ja, dette her var jo på 80-tallet da. Det skjer ikke sånn i dag, men det var ganske vanlig den gangen da. Hehe, tror ikke jeg hadde sko engang. (Magnus)

Dette kan minne om strategier for å klare å overleve ekstreme livsbetingelser og stå ut den unormale situasjonen. De tre informantene har historier som er fra 80-tallet, 90-tallet og 2000-tallet, men det er allikevel flere likheter i det de forteller som viser at ikke mye har endret seg når det gjelder normalisering av vold i rusmiljøet. Thomas forteller at det er mye han ikke engang husket, til og med alvorlige hendelser han hadde vært igjennom:

(...) Jeg gikk over gata med matvarer. Så ble jeg slått ned av tre svære menn som bodde i nabolaget. Dette har han fortalt meg (en som så det gjennom vinduet), jeg husker ikke sånt. Det kom en mann til slutt og hjalp meg da. (Thomas)

Det kan være mange årsaker til at man ikke husker i en hverdag som er preget av mye rusbruk, men det kan også ha en sammenheng med at volden skjer veldig ofte og blir fortrenget. Siljes erfaring var at menn i rusmiljøet snakker med henne om vold, men ikke om sårbarheten. Hun mener at det handler om å lykkes i miljøet ved å fortrenge tanken på at det kunne være farlig. Hun har inntrykk av at normalisering av vold blir en internalisert følelse av å ikke huske, eller ikke skjønne hva som foregår fordi det skjer så ofte. Hun trodde også det kunne ha en sammenheng med at det ikke er like akseptert å utøve vold mot en kvinne offentlig som mot en mann.

Hanne mener at mange som bruker mye rusmidler kan slite med psykisk uhelse og paranoide tanker hvor de opplever at noen er etter dem, selv om det kanskje ikke er sånn akkurat da. Det kan gjøre det vanskelig for hjelpeapparatet å identifisere hva som er en reell frykt. Hanne forteller: «Vi har jo hatt noen hos oss som er så redde at de ikke har turt å gå ut av rommet sitt, men hva skal man si?» (Hanne). Hun legger til at det ikke er normalisering av vold når hjelpeapparatet er usikre på om mennene er paranoide eller om noen faktisk er ute etter dem, men det kan føre til en «ulv, ulv» situasjon hvis det skjer ofte. Thea mener det i tillegg handler om livshistorien deres og at mange har opplevd vold i barndommen og oppveksten. Vold har vært en så stor del av livet deres at det er blitt normalt.

8.2. Normalisering av volden i samfunnet for øvrig

Rusmiljøer i de større byene i Norge er ofte blitt flyttet på, og de som har oppholdt seg i rusmiljøene er ofte blitt bortvist. Det å bli bortvist fra et område, fordi sannsynligheten for at du gjør et lovbrudd er stor, skaper en gruppetilhørighet og viser hvem myndighetene tenker at en er (Skjælaaen, 2019, s. 98). Satsningsområder i handlingsplaner mot vold adresserer visse grupper fremfor andre og utelater for eksempel de med rusproblemer ved bare kort å nevne dem i form av at dette er noe man bør se nærmere på. Ved at vold i rusmiljøet ikke blir en prioritet, signaliserer man at det er mindre viktig og dermed til en viss grad normalisert i samfunnet.

Thea opplever at mange ikke tar det så alvorlig hvis noen som har rusproblemer blir utsatt for vold og at holdningen er at man nesten må regne med å bli voldsutsatt i slike miljøer. Hvis en søker hjelp, er fokuset mer rettet mot å bli rusfri for å kunne motta hjelp, men ofte er det å ruse seg en reaksjon på volden. I tillegg antydes det noen felles tanker om at menn først og fremst er voldsutøvere fremfor voldsutsatte. Andy hadde noen tanker om hvordan det kan ha seg:

Disse konfliktene har jo vært siden før jeg ble født liksom. Jeg vet ikke hvorfor folk ikke prater om det. Til og med knivstikkingene står det ikke om i media, ingen prater om det. Så lenge det er internt bryr ikke folk seg. Man må ordne selv. (Andy)

Andy peker her på av at det aldri står noe om volden i rusmiljøet i media. I dette prosjektet er det ikke gjort en analyse av hvordan media fremstiller vold i rusmiljøet, men hvis det er slik Andy forteller kan det være med på normaliseringen. Lasse tar opp den negative spiralen som bekrefter følelsen av ikke å være verdt noe hvis man lever i et voldelig miljø og ingen adresserer det eller snakker om det. Slik kan det fortsette å skje igjen og igjen. Magnus fortalte om en opplevelse fra en rettsak han var i for mange år siden hvor forsvarer til motparten hadde sagt: «Hvorfor tok du ikke igjen da, for en pyse du var da. Hadde de sagt det samme hvis det gjaldt en stortingsrepresentant, liksom?» (Magnus). Slike utsagn, samt politiets oppfordring til å skaffe seg våpen for å beskytte seg, viser avstanden til problemet. Selv om opplevelsene Magnus forteller om er tilbake til 80-tallet, kan man undre seg over hvor mye situasjonen har endret seg i dag. Historiene som blir fortalt gir ikke nødvendigvis hele bilde på situasjonene, men er et uttrykk for hvordan informantene opplevde den. Politiet har en annen agenda enn en sosialarbeider i saker hvor det er illegale rusmidler involvert, men de er allikevel tett på mennesker i rusmiljøet og det kriminelle miljøet. Andy opplevde politiets involvering slik:

Aldri blitt spurt (om han var blitt utsatt for vold). Aldri. Det føltes ut som vi bare måtte tåle det. Den eneste gangen var når jeg hadde plaster på kroppen at politiet spurte. Men, aldri bare fordi de ville hjelpe, det var for å fiske etter ting. Det var aldri fordi de brydde seg. De sa sånn: «Hei Andy, hvordan går det, hørte du hadde blitt knivstukket, har du lyst til å prate med oss?». Jeg stod der foran gutta mine, og de trodde jeg skulle si noe. Det skjer ikke. (Andy)

Dette kan sammenliknes med studien til Briggs og Gamero (2017, s. 187-188), der beskrev informantene at volden som utspilte seg ble ansett av politiet som «ikke viktig» og derfor ble den ikke rapportert. Visse hendelser ble ansett som trivielle da de som deltok i studien var vant til vold som hadde en høyere alvorlighetsgrad. Det bidrar til en opplevelse av normalisering av vold fra politiet. Det kan bli en slags subjektiv grensegang på verdig og ikke verdig reaksjon på vold.

Thomas opplevde at hjelpeapparatet ikke tok han på alvor og forteller at han ikke anså seg som «narkoman» på det tidspunktet han ble voldsutsatt. Ettersom han hadde utfordringer med rus opplevde han at han ble feilplassert på en rusinstitusjon mens at han egentlig trengte hjelp til å bearbeide den alvorlige voldshendelsen han hadde vært utsatt for. Opplevelsen av å ikke bli tatt på alvor hadde også Andy et eksempel på:

(...) Jeg snakket med en rådgiver på skolen og jeg følte meg sett, jeg følte de forsto meg og at de hørte på meg. Så var det ingen som gjorde noe med det igjen. Ja, en samtale bare. Så tenkte jeg, faen, vi prata en time, så later de som ingenting har skjedd. Da hadde jeg ikke lyst til å gå på skolen. Da følte jeg at jeg hadde spurt om hjelp. (Andy)

Personer som trenger hjelp, er ikke nødvendigvis alltid i stand til å uttrykke alle detaljer om sin situasjon. Dette kan skyldes ulike faktorer som skam, frykt, eller andre årsaker som man ikke er bevisst. Som et resultat kan det begrense hjelpeapparatet i å forstå alle de faktorene som bidrar til personens situasjon, og dermed også begrenset i sin evne til å gi den beste hjelpen.

8.3. Oppsummerende diskusjon om normalisering av vold

I beskrivelsene av vold skiller informantene mellom «normal» vold og alvorlig vold. Den normale volden var mer dagligdags, de lo litt av den, og den ble ansett som så normal at man ikke engang oppfattet den som vold. I studien om det «lovløse» området utenfor Madrid var normalisering av vold en del av hverdagsstrukturen i det sosiale livet og relasjonene, og normaliseringen ble en form for overlevelsesstrategi. Samtidig som det var normalisert, ble det også oppfattet som en norm, en del av spillereglene som var forventet, og nødvendig for å overleve (Briggs & Gamero, 2017, s. 132). Slik sett kan man anta at det blir umulig å ikke følge spillereglene i diskursen med mindre man bryter ut av den. Diskurser er i følge Jørgensen og Phillips (1999, s. 170) en måte sosiale konstruksjoner blir konstruert historisk, blir vedvarende, eller reproduseres i praksis. For eksempel at man kan se

tendenser til at volden i rusmiljøet er like normalisert nå som på 80-tallet, den har blitt vedvarende og endret seg lite over tid og dermed blitt en sosial konstruksjon.

En side er at diskursen i rusmiljøet normaliserer volden, men hvordan kan samfunnsdiskursen medvirke til at volden forblir en diskursiv normalisering i rusmiljøet? Tilnærmingen fra hjelpeapparatet, politi, og politiske satsningsområder, utgjør en diskursorden som kan være med på å konstruere denne normaliseringen. Isdal (2018, s. 201-202) mener påvirkninger fra samfunnet i kraft av rammer og betingelser, både roller og føringer som ligger i samfunnssystemer og i kulturen opprettholder og kan fremme eller hemme voldsutviklingen. Han mener også at usynliggjøringen handler om at det ikke snakkes om, ikke tenkes på og dermed gjelder den ikke og kan fortsette (Isdal, 2018, s. 2016-2017). På en annen side kan ikke alle prioriteres alltid, for eksempel vold mot barn og forebyggingsarbeid er naturlig å tenke at skal ha en høy prioritet i et samfunn. Voldsutsatte barn vil for eksempel alltid være i en mer sårbar situasjon enn menn i rusmiljøet.

Rammene i handlingsplanen mot vold og overgrep for 2021-2024 var voldsutsatte i rusmiljøet ikke en prioritet, men i den tidligere opptrappingsplanen 2017-2021 var en av målene at krisesentertilbudene til denne gruppen bør styrkes fordi de ikke er godt nok tilrettelagt. Planen handlet i hovedsak om at behandling mot rus og vold bør skje samtidig og være en integrert behandlingsform og reguleres i ulike pakkeforløp (Prop. 12 (2016-2017)). Det vil si at det først og fremst handler om å bli rusfri og dermed «voldsfri», som er et fint mål, og med den løsningen har man heller ikke et behov for et krisesentertilbud. Hvis man ser på det fra et skadereduserende perspektiv vil målet heller være å få hjelp til den akutte situasjonen, beskyttelsesbehovet og bearbeidelse fremfor at man skal kvitte seg med rusproblemet. For noen vil det være et skyhøyt mål å bli rusfri og kanskje ikke et mål i det hele tatt. Den politiske diskursen innehar meninger om at det å bli rusfri er det overordnede målet, som igjen bidrar til normalisering av volden. Krisesentertilbud til denne gruppen er nedfelt som et manglende tilbud i denne opptrappingsplanen, og at kunnskap er veien til å få et bedre tilbud, men det ser ut til å forsvinne i mengden med pakkeforløp og behandlingstiltak som egentlig løser andre problemer.

9. Hjelpebehov og hjelpetilbud

Det er tre hjelpespor kriesentrene benytter i møte med mennesker som er utsatt for vold. Det ene er det juridiske og strafferettslige med anmeldelse av forhold man har vært utsatt for. Det andre er råd og veiledning. Det siste er beskyttelse i form av et akutt skjermet botilbud. Undersøkelsen til NKVTS om voldsutsatte menn, viste at hjelpeapparatet hadde den «gode viljen», men at det ikke gjordes nok konkret for å hjelpe, eller å nå mennene. Manglende tilrettelagte tilbud for menn gjorde at det også var få som søkte hjelp og bistand. Dette kunne handle om forventningene til hvilke muligheter som fantes og kunne medvirke til at de ikke søkte hjelp (Sogn & Hjemdal, 2009, s. 7-8).

9.1. Burde hjelpeapparatet gjort noe?

Hvordan kan man vite når noen behøver hjelp? På spørsmål om hvordan Andy opplevde hjelpeapparatet svarte han:

(...) Politiet har behandlet meg dritt og de har diskriminert og kommet med frekke kommentarer, og da ser du ikke hjelpeapparatet på en måte. Hjelpeapparatet som jobbet med de som var ute på gata kunne ikke hjelpe 20 ungdommer som hadde kniver. (...) Jeg trodde jeg skulle få hjelp, men det fikk jeg ikke. Hver gang jeg la meg flat og sa jeg trengte hjelp så fikk jeg bare snakk, og ingen snakket om alkoholproblemene mine etter det. (Andy)

Andy forsøkte å få hjelp med alkoholproblemet sitt, men opplevde det vanskelig å få hjelp med den komplekse situasjonen han var i, dels fordi miljøet var kriminelt belastet og potensielt farlig for hjelpeapparatet å aktivt gå inn i. Men ettersom politiet var de som jobbet tettest på miljøet opplevde han det naturlig å anse dem som en form for hjelpeapparat. Han fortalte at politiet var mer opptatt av anmeldelser eller å få vite hvem som stod bak volden, men det er samtidig naturlig at politiet setter søkelys på lovløshet fremfor hjelp. Da Magnus ble arrestert etter han ble utsatt for vold og hadde vært vitne til at

kjæresten hans hadde blitt torturert i leiligheten deres, fikk han ikke spørsmål om han var i behov av hjelp. Han fortalte det slik:

(...) Jeg ble så glad da, ble sjeldent det når jeg så politiet, men det var jo ikke redningen for meg. De tenkte det var meg. De visste jo ikke noe. Men, det ga jeg helt faen i, jeg ville bare få henne i ambulansen. Jeg skjønner jo politiet liksom. Det ble håndjern og ut i svartemarja, avhør og glattcelle, men det var helt greit. (Magnus)

På spørsmål om noen spurte han om hvordan han hadde det eller om han var i behov av hjelp etter hendelsen svarte han: «Nei! Det var ganske tydelig at de ikke brydde seg, jeg fikk jo beskjed om å skaffe meg en «gønner» liksom» (Magnus). Som et samfunnsansvar bør det kanskje være en selvfølge å stille noen oppfølgingsspørsmål i en slik situasjon. På en annen side er dette ikke nødvendigvis det fullstendige bilde på situasjonen, men informantenes side av den. Thomas hadde en liknende opplevelse etter å ha blitt kidnappet og torturert, og havnet på sykehus:

Oppfølging og sånn? Nei, det var ingenting. Jeg lette jo etter et kriesenter, ikke sant. Men, det fantes jo ikke. (...) Det er ingen som har spurt om det siden heller. Men, jeg har lært at man ved å gi kan få. (Thomas)

Silje trodde heller ikke det var vanlig å spørre noen rett ut om hvilke behov de har, men hun mente man kanskje spurte litt indirekte isåfall. Hanne sier hun tror det kan handle om at det er vanskelig å snakke om for hjelpeapparatet og at folk syns det er så ubehagelig å gå inn i og at man er redd for å åpne noen sår. Hanne legger til: «Men, hva skal du si da, hvis noen sier de er utsatt for vold? Hvis man har kommet opp i en situasjon der man tenker, oj, denne informasjonen burde jeg gjort noe med» (Hanne).

En informant fra erfaringsrapporten av Kirkens Bymisjon fortalte om en voldshendelse hvor han havnet på sykehus, ingen hadde snakket med han om mishandlingen i ettertid og det var ikke noe hjelpetilbud. Han hadde uttrykt at han både trengte og ønsket det, samt trodde noen skulle være interessert i å hjelpe han etter en sånn hendelse. Tilliten til politi og

hjelpeapparatet hadde blitt svekket etter den hendelsen (Buseth et al., 2018, s. 15). Det er ikke et ønske om å ikke hjelpe, men kanskje mer en usikkerhet i hvordan og det blir lettere å la det gå fordi man ikke har noen konkret å tilby. Det finnes allikevel eksempler på hvor noen ser helhetssituasjonen og får til å hjelpe uavhengig om det finnes skreddersydde tiltak som passer, Andy hadde en slik opplevelse med sin saksbehandler:

Jeg hadde heldigvis en veldig bra saksbehandler, hun var en av hovedgrunnene til at jeg kom meg ut. Hun fikset leilighet og alt jeg trengte. (...) Hvis man ikke sier noe, og later som alt er greit, da tror NAV at alt er greit da. (Andy)

Å uttrykke sitt hjelpebehov kan gjøre det lettere å få den hjelpen en trenger, men ikke alle klarer å se hva man er i behov av. I undersøkelsen fra NKVTS oppgir flere hjelpeinstanser at menn søkte etter trygghet i form av et sted å bo, eller noen å snakke med, men mange var usikre på hvor de skulle henvende seg (Sogn & Hjemdal, 2009). Risikoutsatte grupper, som menn i rusmiljøet er mer utsatt for vold enn resten av befolkningen, i tillegg blir de mer utsatt ettersom det er mangel på steder hvor man kan oppsøke beskyttelse (Marshall et al., 2008, s. 242-243). Thomas sin opplevelse av å være på sykehus ble beskrevet som et hotellopphold, og sier kanskje noe om både behovet, men også mangelen på tilbud.

Lundeberg og Mjåland (2017, s. 177) studie om de åpne russcener i Bergen anså at tilstedeværelse av politi kunne virke forebyggende og slik bli en lavere terskel for å anmelde hendelser. De fant at årsakene til at få anmeldte var blant annet tillit til politi og at det sjeldent anmeldes av offeret selv. Undersøkelsen handler mye om årsaker til hvorfor det ikke blir anmeldt og i spørreskjemaet de hadde utformet handlet ingen av spørsmålene om hjelpebehovet.

9.2. Informantenes tanker om et krisesentertilbud

Krisesenterloven gir som nevnt rett til beskyttelse hvis man er utsatt for vold i nær relasjon. På spørsmål om hvilke tanker Thomas hadde om et krisesentertilbud, brukte han fornavnet mitt, trolig for å understreke betydningen i det han hadde å si:

Maria, nummer en, det er helt naturlig at det burde vært en oppfølging for alle mennesker som har vært utsatt for vold, om det psykisk, fysisk, eller materiell. Hele denne lista (viser til ark med oversikt over voldsformer). Om det er mann eller dame, eller barn. Eller det er et liv. (...) Det burde vært en plass som ... Vet du hva jeg trodde jeg skulle få? Hjelp. Jeg trodde ikke mine egne øyne og ører. Jeg ble bare oversett og havna som kasteball i systemet. (Thomas)

Det fremkommer ønsker og drømmer om at noen som så dem eller tok vare på dem, fremfor å selv måtte søke ly på egenhånd for å føle seg trygg. Magnus uttrykker det slik:

Der og da burde selvfølgelig noen stått klare. Når politiet fant meg der, en som har opplevd det jeg hadde. Som har sittet å sett kjæresten sin bli torturert. (...) Så det er klart jeg var dypt traumatisert da. Et krisesenter da. Åh, herregud, så godt det hadde vært å komme til et sted som var trygt. Men, da måtte jeg jo selvfølgelig få lov til å fortsette å ruse meg da, det orker man ikke å ta tak i da liksom. Det måtte være sånn at du slapp å gå ut da. HAB for eksempel. (Magnus)

Det å kunne leve livet slik det er i situasjonen du er i mente Magnus var viktig for å kunne benytte seg av tilbudet, altså ikke måtte bli rusfri for å få hjelp. HAB (heroinassistert behandling) og LAR (legemiddelassistert rehabilitering) som substitusjonsbehandling er eksempler på skadereduserende tiltak som kunne vært aktuelt slik at man ikke var i behov av å oppsøke miljøet. Andy var litt usikker på hvordan et slikt tilbud kunne være:

Jeg vet ikke helt. Det var bare veldig rart å føle seg truet og ikke ha noe sted jeg kunne være. Og jeg visste ikke hvordan jeg skulle si det. (...) Eneste jeg kunne tenke meg var politiet, men de stolte jeg ikke på. (..) Et sted jeg kunne føle meg trygg kanskje. Litt krisesenteraktig. (Andy)

Det er klart at det er mange ting som må plass i et liv som er preget av rus, kriminalitet og vold. Det akutte behovet er det første steget i retningen for å kunne ha mulighet til å starte

en prosess som enten kan handle om å få en tryggere varig bosituasjon, eller å komme seg ut av miljøet. De ønsket et sted de kunne føle seg trygge. Silje mente et helt konkret behov hvis man ønsket seg ut av miljøet var å ha noen trygge rammer som gjorde det trygt å forlate. Først og fremst handlet det om å bearbeide alle de opplevelsene de har hatt og det det medfører. Hun trodde det ideelle for noen hadde vært å få beskyttet identitet. Å skape trygge nok rammer, men som ikke gjør at de må fjerne seg fra alt de kjenner. Tryggheten ved at det ikke plutselig kommer noen på døra: «Jeg tenker ofte sånn at man setter folk i farlige situasjoner fordi primærbehovene ikke er dekt, da har de ikke råderett over livet sitt da» (Silje). Med primærbehov mente hun et trygt sted å bo. Lasse forteller at de reiser rundt med stiftelsen sin og forteller om hvordan de har fått livene tilbake og hvilke grep de har tatt. Han mener det er viktig å skape «det trygge rom». Han sa han fikk noen nye tanker underveis i intervjuet og at det åpnet seg en ny dør fordi han ikke hadde tenkt over at det var et behov for et kriesenter til voldsutsatte menn i rusmiljøet: «Men, det er ufattelig viktig» (Lasse). Thea tillegger at det er viktig å ha en plass der rusen ikke er det man skal fokusere på først, men at effekten kan gjøre at en ruser seg mindre, fordi man er trygg. I undersøkelsen om menns erfaring på kriesentre fra 2015, fremkom det at det å føle seg trygg handlet ikke bare om at man fysisk var skjermet fra voldsutøver, men at det var etterlengtet å bli tatt på alvor (Grøvdal & Jonassen, 2015, s. 11).

9.3. Kompetanse og kunnskap

Hvordan kan kompetanse og kunnskap bidra til et kriesentertilbud for denne gruppen? Det er viktig med kompetanse på rus og vold for å kunne forstå kompleksiteten i volden som utspiller seg i rusmiljøet. Thea mente det burde være en del av utdanningen, som blant annet bekreftes i opptrappingsplanen om vold og overgrep i Norge for 2017-2021 (Prop. 12 (2016-2017)). Opptrappingsplanen hadde flere punkter som de satt som forutsetninger for å kunne gi helhetlig hjelp for voldsutsatte med tilleggsproblematikk, blant annet tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid på alle nivåer. Dette skulle gjennomføres ved at kommunene tok ansvar for et samarbeid med de regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). RVTS skulle ha ansvar for undervisning, informasjon og nettverksarbeid som spiller en viktig rolle i å samle fagmiljøer. Utgangspunktet til RVTS er å

se praksisfeltets behov. I tillegg skulle regionale kompetansesenter for rusmiddelspørsmål (KORUS) være en sentral samarbeidspartner. Et vern for håndtering av vold og overgrep mot sårbare voksne ble opprettet og kalt TryggEst, og deres oppgave var å bevisstgjøre samarbeid på tvers av etater. Videre innsats handlet om at arbeidet måtte ses i sammenheng med regjeringens langsiktige mål om å utjevne sosiale ulikheter, bekjempe fattigdom og rusavhengighet. Det tillegges at kunnskap om vold i utdanning innen helse og sosialfaglige yrker bør vektlegges i grunnutdanningen og at det generelt er et stort behov for kompetanseheving om vold (Prop. 12 (2016-2017), s. 26-46). Opptrappingsplanen hadde prioriterte mål for voldsutsatte med tilleggsproblematikk med konkrete tiltak for hvordan det skulle gjennomføres av kommunen.

Kirkens Bymisjons erfaringsrapport reflekterer rundt hvor viktig det er å ikke bli for likegyldig eller for berørt hvis noen forteller om voldsopplevelser og at man må tåle å høre om andres lidelser. Det innebærer å ta del i prosessen til den det gjelder, som kan være helt andre løsninger enn de man selv ville hatt. Jo mer man jobber med de som opplever vold i rusmiljøet og blir vant til å høre om det kan gjøre at man blir preget av en slags likegyldighet ovenfor alvorret av situasjonen til brukeren. De opplevde at det ikke alltid like lett å tenke som man ville gjort i en privat sammenheng og at man derfor noen ganger kunne tenke «det er sånn som skjer i rusmiljøet». De var opptatt av at man burde være flinkere til å stille åpne spørsmål om vold (Buseth et al., 2018, s. 41). Slike faglige refleksjoner gjør at erfaringskompetanse i feltet blir til kunnskapsbasert praksis og man kan slik bli bedre rustet i møte med personer utsatt for vold i rusmiljøet.

Thereses Hus og Oslo krisesenter (2018) sin undersøkelse om voldsutsatte kvinner i rusmiljøet viste at det ikke var et krav om å bli rusfri først gjorde tilbudet reelt, dels fordi å bli rusfri ikke var et mål, og dels fordi det å få lov å bruke rusmidler på eget rom gjorde at de slapp å oppsøke miljøet mer enn nødvendig. 80 % opplyste at de ikke hadde blitt spurt om de var utsatt for vold av hjelpeapparatet og de ønsket seg kunnskap om vold og rus med psykoedukasjon, og at ansatte hadde kunnskap om deres livssituasjon. Thereses Hus er et tilbud til bostedsløse kvinner i rusmiljøet og begrepet vold i nær relasjon er ikke en aktuell problemstilling ettersom man ikke må være voldsutsatt for å tilbud om plass.

Anvendelse og forståelse av begrepet vold i nær relasjon, i tillegg til kompetanse og kunnskap på vold og rus er sentralt for å kunne gi et tilpasset tilbud. I samtaler med Bergen og Molde krisesenter, som tar imot voldsutsatte menn med rusproblemer, fortalte de at de tolket begrepet til at vold i nær relasjon var partner, eller familie. De opplyste at de hadde hatt noen unntakstilfeller og at begrepet ofte ble diskutert om det burde forstås annerledes i ansattgruppa. På Molde krisesenter var det i motsetning til Bergen ikke lov å bruke rusmidler, men dette var noe de ønsket å tilegne seg mer kunnskap om. Begrepet vold i nær relasjon bør forstås mer utvidet og hvordan man møter personer med rusproblemer uten å måtte bli rusfri er en viktig del av kunnskapsbehovet om voldsutsatte i rusmiljøet.

9.4. Oppsummerende diskusjon om hjelpebehov og hjelpetilbud

Blir voldsutsatte menn i rusmiljøet utsatt for strukturell vold ved at volden gjøres usynlig? Isdal (2018, s. 215-216) mener usynliggjøring av vold skjer ved at den ikke problematiseres, overses og glemmes, derfor må volden være gjenstand for politiske diskusjoner, tiltaksstrategiske prioriteringer og faglig oppmerksomhet slik kvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsen har gjort med vold mot kvinner. Strukturell vold er økonomisk, politisk, og juridiske forhold som opprettholder ulikhet og urettferdighet som kan skade og undertrykke mennesker. Opptrappingsplanen prioriterte og synliggjorde problemet, men implementeringen har ikke merkbare synlige resultater. Resultatet er at synligheten blir fraværende i hjelpediskursen.

De er tre spor i hjelpen som gis på krisesentrene, den juridiske og strafferettslige, råd og veiledning og beskyttelse. Det fremstår imidlertid som personer i rusmiljøet bare får ett av de tre sporene, altså spørsmål hvorvidt de har anmeldt forholdene, det juridiske sporet. I undersøkelsen til Lundeberg og Mjåland (2017) var et av hovedfunnene hvorvidt noen hadde anmeldt voldsforholdene eller ikke. Grunnene til at det ikke var anmeldt var noen av de samme som erfaringsrapporten til Kirkens Bymisjon fant. De hadde ikke tillit til politiet, og de var redde for at det kunne føre til en forverring og de fant heller egne løsninger som å ta hevn, trekke seg unna eller skjule seg (Buseth et al., 2018, s. 9). Det juridiske sporet fordrer i tillegg at man er rustet til å stå i en eventuell rettsak. Livssituasjonen til mennene i rusmiljøet er komplekse, og for å være rustet til en strafferettslig prosess bør man ha bearbeidet det

man har blitt utsatt for først. Det bør være det siste sporet etter råd, veiledning og trygge boforhold. Dette gir et inntrykk av at personer i rusmiljøet får en konstruert identitet som noen som ikke har de samme behovene som andre. Det kan i den sammenheng være mulig at informantene følte seg tvunget til å fortelle om de mest alvorlige voldsopplevelser under intervjuene for å bli anerkjent som «verdige voldsutsatt». Informantene ga uttrykk for at de både var i behov av et krisesenter og at de ønsket og trodde at det fantes mer hjelp enn de fikk. De ønsket et sted hvor de følte seg trygge og noen å snakke med, men samtidig fortsette å bruke rusmidler. Noen få slike tilbud finns til voldsutsatte kvinner med rusproblemer, mens kun Bergen og Molde har til sammen tre plasser til menn med rusproblemer. Er det nok? Oslo har det største innbyggertallet i Norge og dermed et større rusmiljø enn andre byer, og vil være et naturlig sted å opprette et slikt tilbud.

For å få til de andre to sporene, råd og veiledning, og beskyttelse for voldsutsatt, trengs det kompetanse og kunnskap på rus og vold. Det meste ligger til rette for dette slik det var lagt opp i opptrappingsplanen om vold og overgrep i Norge. Her var prioriteringsområdene kunnskap og kompetanseheving. TryggEst, RVTS og KORUS ble nevnt å ha sentrale roller som kommunene skulle benytte seg av i implementeringen, og grunnutdanning til aktuelle profesjonsutdanninger skulle inkludere vold og overgrep i studiet (Prop. 12 (2016-2017), s. 45). Det kan i den sammenheng se ut til at ruskompetanse ikke er implementert i voldskompetansen for denne gruppen. Hjelpediskursen har en tilnærming som ser ut til å enes om behovet for kunnskap og kompetanse, og det er mye kunnskap og kompetanse på vold og rus. Problemet er at eksisterende kompetanse og kunnskap om hjelpebehovet handler enten om voldsutsatte eller de med rusproblemer og ikke om de som er voldsutsatt og har rusproblemer.

Politikere benytter tidligere forskning og kunnskap fra feltet når de lager handlingsplaner og er i den forbindelse avhengig av informasjon fra feltet det angår. Ettersom det er lite kunnskap om voldsutsatte menns hjelpebehov er det nærliggende å tenke at det er nettopp her problemet ligger, kunnskap fra hjelpeapparatet. Bakkebyråkratene, og den sosialfaglige hjelpediskursens bør holde fanen oppe. Spesielt hvis det å bli rusfri eller anmeldelse er de sentrale løsningene på problemet i den politiske diskursen.

Hvis 80 % av voldsutsatte kvinner i rusmiljøet oppgir at de ikke har blitt spurt om vold, vil sannsynligheten være høy for at det også gjelder mennene. Slik kan samfunnets diskursive konstruksjoner opprettholde ideen om at vold i rusmiljøet ikke er like alvorlig og dermed uteblir hjelpetilbudene.

Lovverk er retningslinjer som blant annet skal beskytte individer og gir videre noen rettigheter til medlemmer av samfunn. Grunnloven, folkehelseloven, krisesenterloven, straffeloven og lov om kommunale helse- og omsorgstjenester er eksempler på lover hvor rettigheter er godt belyst for problemstillingen til voldsutsatte menn i rusmiljøet. Informantene hadde flere eksempler hvor det ville vært naturlig å tenke at de hadde et beskyttelsesbehov og var i behov av råd og veiledning i henhold til krisesenterloven. Samlet sett kan diskursordnen; hjelpediskursen, lov- og begrepsdiskursen, den politiske diskursen, og kunnskapsproduksjonsdiskursen bidra til den strukturelle volden fordi det mangler tilbud til voldsutsatte menn i rusmiljøet.

10. Avsluttende oppsummering

Problemstillingen i dette prosjektet er todelt. Det første som ble undersøkt var: *hvordan blir menn i rusmiljøet utsatt for vold?* For det første ble mennene utsatt for svært alvorlig vold. Flere voldsformer ble representert, spesielt den fysiske, men den økonomiske volden var gjennomgående da mange transaksjoner var årsaken til voldsbruk. Dette i form av boforhold som valuta (skylder overnatting), byttehandler og gjentjenester som kunne gi beskyttelse og tillit. En dikotomi til samfunnsøkonomien. For det andre kunne voldsutøvere defineres som nær relasjon ved begrepsbruken til NKVTS «nærmiljø» (interpersonlig) og straffeloven § 282 «samme husstand», ettersom den ble utført av venner, bekjente, ukjente eller av noen i samme husstand. Begrepet er omstridt og ser ut til å være i behov av en mer utvidet forståelse fordi mennene ikke ble utsatt av partner, familie eller slektninger. For det tredje ble volden trivialisert og fremsto som normalisert i form av humoristiske utsagn av voldshendelser, omtalt som «småvold», vold som «ikke regnes» eller den ble ikke nevnt. Volden kunne skje på daglig basis. For det fjerde var voldsreaksjoner skambelagt fordi man ikke kunne vise seg sårbar, men kunne være nødvendig for å overleve i rusmiljøet. Tradisjonelle kjønnsmonstre kunne opptre ved for eksempel at homofili ikke var like akseptert. Til sist kunne volden de ble utsatt for minne om strukturell vold fordi den blir normalisert av samfunnet.

Det andre delen av problemstillingen: *hvordan kan måten det tenkes, handles og snakkes om denne gruppen medvirke til de manglende tilbudene?* For det første kunne normalisering av volden fremtre ved at samfunnets konstruksjon av denne gruppen kom til syne ved å ikke være inkludert i politiske føringer, handlingsplaner og satsninger. I de planene hvor de ble prioritert, samsvarte ikke målene med mennenes faktiske behov, og resultatene har uteblitt. For det andre spurte ikke representanter for hjelpeapparatet om mennene var voldsutsatt, eller i behov av hjelp, og hjelpen fokuserte mer på at de skulle bli rusfri, eller anmelde forholdene, fremfor beskyttelse og bearbeidelse. Altså et spor fremfor tre. For det tredje er det mye kompetanse på både rus og vold, men ikke godt nok integrert sammen. Lite forskning på dette temaet kan speile engasjementet. For det fjerde setter lovforståelsen (om definisjonen nær relasjon) en stopper for hjelpen fordi en vesentlig del av

volden de blir utsatt for ikke er forbundet med en tradisjonell forståelse av nær relasjon. Ettersom de blir avvist på de fleste krisesentre blir det et brudd på krisesenterloven og dermed et brudd på grunnloven som fastslår at loven skal gjelde for alle. Samtidig kan utforming av et krisesentertilbud til mennene by på utfordringer ettersom det kan være risikabelt å vise seg sårbare eller «svak».

Datamaterialet har bestått av intervjuer, hvorav tre var med voldsutsatte menn, og fire var med fagpersoner. De voldsutsatte informantene er et lite utvalg og vil ikke være representativt for hvordan menn i rusmiljøet blir utsatt for vold. Rammeverket handler om hvordan dagens situasjon er på krisesentrene, kunnskapsproduksjon og hvordan dette har blitt møtt med politiske handlingsplaner. En slik sammenheng kan være en måte å se på gyldigheten av dette prosjektet.

Å opprette et krisesenter til denne gruppen vil kunne bidra til skadereduksjon, og virke forebyggende ved at det bevisstgjør hjelpeapparatet om hvordan volden opptrer. Det vil i tillegg hjelpe de med bearbeidelse og beskyttelse. En presisering i loven kan være ett av tiltakene som bør vurderes. Det er lett å tenke at det vil hjelpe hvis lovene presiseres, handlingsplaner justeres, og hjelpeapparatet rustes, men brukerens stemme må også komme til uttrykk, enten direkte eller gjennom fagpersoner på feltet. I Norges institutt for menneskerettigheters rapport, står det at staten skal sikre at hjelpeapparat er rustet til å beskytte personer som er utsatt for vold, og at det skal prioriteres politisk. Politiske føringer handler ofte om prioriterte verdivalg og er basert på forskning og kunnskap fra fagpersoner fra feltet. Derfor vil mye av ansvaret ligge hos de som står nærmest brukerne, og slik kan man kanskje dra en parallell mellom mennene i rusmiljøet nå og kvinnene i krisesenterbevegelsen på 70-tallet. Mennene i rusmiljøet behøver et engasjement fra hjelpeapparatet som holder fanene oppe for å få til en bevegelse. Det konstruerte må rekonstrueres på nytt. Slik Toppe ønsket å sette *kvinner* i rusmiljøet på agendaen og mente en revidering av krisesenterloven må til, men *alle* som blir utsatt for vold må på den agendaen, fremfor å plukke en og en minoritet. Ingen skal avvises på krisesentre, og andre minoriteter, psykisk syke eller de som har funksjonsnedsettelse og er til hinder for en plass på et ordinært krisesenter bør også prioriteres. Vold er et demokratisk-, likestilling-, og menneskerettsproblem som gjelder *alle* i et samfunn.

Litteratur

- Andersen, T. H. (2013). Against the wind: Male victimization and the ideal of manliness. *Journal of social work : JSW*, 13(3), 231-247.
<https://doi.org/10.1177/1468017311410002>
- Bakke, K., Kvamme, I., Mydland, T. S. & Wærdahl, R. (2012). *Husrom uten hjerterom : kan bolig motvirke marginaliseringsprosesser?* Agderforskning.
<https://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/FOU/Husrom%20uten%20hjerterom.pdf>
- Bergström, G. & Boréus, K. (2018). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur.
- Briggs, D. & Gamero, R. M. (2017). *Dead end lives, drugs and violence in the city shadows*. Policy Press. <https://academic.oup.com/policy-press-scholarship-online/book/35826?login=true>
- Bufdir. (2015). *Veileder til krisesenterloven (01/2015)*.
[https://bestill.bufdir.no/userfiles/products/212/Veileder%20Krisesenterloven%201-2015%20\(web\).pdf](https://bestill.bufdir.no/userfiles/products/212/Veileder%20Krisesenterloven%201-2015%20(web).pdf)
- Bufdir. (2018). *Årsrapport 2018*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/e3c03f39789d433a9ade95467740b6ab/arsrapport-2018-bufdir.pdf>
- Buseth, T. H., Duedahl, I., Hultberg, K. B. & Kirkens bymisjon, O. (2018). *"Jeg har aldri fortalt dette til noen" : fortellinger om skjult vold i gatemiljøene : en rapport fra Kirkens bymisjons lavterskeltiltak 24sju*. Kirkens bymisjon.
- Bygnes, S. (2008). Dorothy E. Smith. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland & K. Sampson (Red.), *Kjønnteori* (s. 187-193). Gyldendal akademiske.
- Börjesson, P., Eriksson, E.-L., Larm, P., Hellström, C. & Rödlund, A. (2021). *Vem ser oss? En studie om kvinnor i missbruk och deras upplevelser av våld i nära relationer* (6107-2021). Länsstyrelsen Västmanlands län.
<https://catalog.lansstyrelsen.se/store/23/resource/19>

- Dinutvei. (u.å). *Nasjonal veiviser ved vold og overgrep* Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet 28. januar 2023 fra <https://dinutvei.no/>
- Fagrådet, R. h. (2022, 08.11.2022). *Toppe tar ansvar for et bedre krisesentertilbud til mennesker i aktiv rus*. Fagrådet, Rusfeltets hovedorganisasjon. <https://www.rusfeltet.no/arkiv/toppe-tar-ansvar-for-et-bedre-krisesentertilbud-til-mennesker-i-aktiv-rus>
- Farstad, M. (2020). Skam og eksistens. Kap. 3. I. Universitetsforlaget. <https://doi.org/https://doi.org/10.18261/9788215035697-2020-04>
- Folkehelseloven. (2011). *Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven)* (LOV-2011-06-24-29). Helse- og omsorgsdepartementet. <https://lovdata.no/pro/NL/lov/2011-06-24-29>
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov* (LOV-1814-05-17). Justis- og beredskapsdepartementet. <https://lovdata.no/pro/NL/lov/1814-05-17-nn>
- Grønning, D. M. T., Flood, A. H., Strøm, F. I., Augusti, E.-M. & Skauge, D. A. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen (1/2023)*. Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2023/03/NKVTS_Rapport_1_23_Omfang_vold_og_overgrep.pdf
- Grøvdal, Y. & Jonassen, W. (2015). *Menn på krisesentre (5/2015)*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/10/Menn-p%C3%A5-krisesentre-NKVTSrapport-5-2015_web.pdf
- Helse- og omsorgstjenesteloven. (2011). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven)* (LOV-2011-06-24-30). Helse- og omsorgsdepartementet. <https://lovdata.no/pro/NL/lov/2011-06-24-30>
- Innvær, S. & Hermansen, Å. (2019). Valg, muligheter og begrensninger i spørreskjemaundersøkelse. I H. Aamodt, E. Dahl, E. Gubrium, M. Haldar & Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling: et svar på velferdsstatens utfordringer?* (s. 197-211). Fagbokforlaget.
- Isdal, P. (2018). *Meningen med volden* (2. utg.). Kommuneforlaget.

- Johannessen, K. (2008). *Et liv mellom bygningene*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/5672/2008-18.pdf?sequence=1>
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmuss, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforl.
- Jungnitz, L., Lenz, H.-J., Puchert, R., Puhe, H. & Walter, W. (2004). *Violence against men* (Men's experiences of interpersonal violence in Germany. Results of a pilot study. , Issue. <https://www.cahrvi.uni-osnabrueck.de/conference/SummaryGermanMenstudy.pdf>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2021). *Frihet fra vold : Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2024*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/9c4fb648c66c4c1eb2e58f645eb870b8/209755-jd-frihetfravold-web.pdf>
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2017). Kvalitative analysetraditioner i samfunnsvidenskabelig forskning. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (Red.), *Kvalitativ analyse- syv traditioner* (s. 9-26). Hans Reitzel.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlaget.
- Kaufman, J. M., Agnew, R. & Henry, P. S. (2010). Robert K. Merton (1938), 'Social Structure and Anomie', *American Sociological Review*, 3, pp. 672-82. 17. I. United Kingdom: Taylor & Francis Group.
- Krisenterloven. (2009). *Lov om kommunale krisesentertilbod* (LOV-2009-06-19-44). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2009-06-19-44>
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B. & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health* (9241545615). World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9241545615>
- Lundeberg, I. R. & Mjåland, K. (2017). *Åpne russcener i Bergen etter stengingen av Nygårdsparken* (1/2017). *Bergen studies in sociology* <https://hdl.handle.net/1956/15880>

- Magnusson, E. & Marecek, J. (2015). *Doing interview-based qualitative research : a learner's guide*. Cambridge University Press. https://bibsys-xp.userservices.exlibrisgroup.com/view/action/uresolver.do?operation=resolveService&package_service_id=4864788480002212&institutionId=2212&customerId=2200
- Marshall, B. D. L., Fairbairn, N., Li, K., Wood, E. & Kerr, T. (2008). Physical violence among a prospective cohort of injection drug users: A gender-focused approach. *Drug and Alcohol Dependence*, 97(3), 237-246. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2008.03.028>
- McNeil, R., Shannon, K., Shaver, L., Kerr, T. & Small, W. (2014). Negotiating place and gendered violence in Canada's largest open drug scene. *International Journal of Drug Policy*, 25(3), 608-615. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2013.11.006>
- Meld. St. 24 (2015-2016). *Familien - ansvar, frihet og valgmuligheter*. B.-o. likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/8e378de25cfa49f28851cb0ef91a7f82/no/pdfs/stm201520160024000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 30 (2011-2012). *Se meg! En helhetlig rusmiddelpolitikk*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/bba17f176efc40269984ef0de3dc48e5/no/pdfs/stm201120120030000dddpdfs.pdf>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (u.å). *Vold og overgrep*. NKVTS. Hentet 02.02.2023 fra <https://www.nkvts.no/tema/vold-og-overgrep-i-naere-relasjoner/>
- Natland, S. & Solem, M.-B. (2019). Et situert blikk på praksis. I H. Aamodt, E. Dahl, M. Haldar & Å. Hermansen (Red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling* (s. 125-143). Fagbokforlaget.
- Nordfjell, O. B. (2009). Menn utsatt for vold i nære relasjoner: En vurdering av omfang og hjelpebehov sett i lys av eksisterende forskning og Reforms erfaringer. 1-35. <https://doi.org/https://reform.no/wp-content/uploads/2017/04/2008-Menn-utsatt-for-vold-i-naere-relasjoner.pdf>

- Norges institutt for menneskerettigheter. (2018). *Årsmelding: dokument 6*
(Menneskerettighetene i Norge, Issue. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter. https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2019/03/NIM_Arsmelding_2018_web.pdf)
- Nussbaum, M. C. (2004). *Hiding from humanity : disgust, shame, and the law* (Course Book. utg.). Princeton University Press.
- Ot.prp. (2008-2009). *Ot.prp. (2008-2009) nr. 96 : Om lov om kommunale krisesentertilbud*.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/c8b1272fa180484e87d541e44fd3c9d7/n-no/pdfs/otp200820090096000dddpdfs.pdf>
- Prop. 12 (2016-2017). *Opptappingsplan mot vold og overgrep (2017-2021)*. B. o. likestillingsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f53d8d6717d84613b9f0fc87deab516f/no/pdfs/prp201620170012000dddpdfs.pdf>
- Prop. 15 S (2015-2016). *Opptappingsplanen for rusfeltet (2016-2020)*. H. o. omsorgsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/1ab211f350b34eac926861b68b6498a1/no/pdfs/prp201520160015000dddpdfs.pdf>
- Reform. (u.å). *Ressurssenter for menn*. reform.no. Hentet 28.januar 2023 fra <https://reform.no/>
- Ryste, M. E. (u.å). *Krisesenterbevegelsen*. Kvinnehistorie.no. Hentet 20.02.2023 fra <https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-3433>
- Sandberg, S. (2009). *Symbolic capital and linguistic practice in street culture* [PhD, The University of Bergen]. academia.edu.
- Skjælaaen, Ø. R. (2019). *Meningen med rus* (1. utgave. utg.). Res publica.
- Sogn, H. & Hjemdal, O. K. (2009). *Vold mot menn i nære relasjoner* (Kunnskapsgjennomgang og rapport fra et pilotprosjekt. Rapport 2010). (Oslo, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Issue.
https://www.nkvts.no/content/uploads/2016/04/vold_mot_menn_i_nare_relasjoner_rapport-2010.pdf)

- Solvang, P. K. (2020). Sosialkonstruksjonisme. I D. Jenssen, M. Kjørstad, S. Seim & P. A. Tufte (Red.), *Vitenskapsteori for sosial- og helsefag* (s. 248-271). Gyldendal.
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28>
- Thereses Hus & Oslo krisesenter. (2018). Styrkning av krisesentertilbudet til kvinner som ruser seg i Oslo på Thereses Hus.
- Thomassen, M. (2020). Fenomenologiens mange ansikter. I D. Jenssen, M. Kjørstad, S. Seim & P. A. Tufte (Red.), *Vitenskapsteori for sosial- og helsefag* (s. 103-137). Gyldendal.
- Tøndel, G. (2013). Mening og myndighet: Produksjonen av styringstall i helse- og sosialtjenesten. *Sosiologisk tidsskrift*, (01), 65-90. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2468689/GunhildT%c3%b8ndel.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- World Health Organization. (2002, 03.10.2002.). *World report on violence and health*. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9241545615>
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt forlag.

Vedlegg 1: Intervjuguide voldsutsatte

Intervjuguide (semi-strukturert), voldsutsatte menn i rusmiljøet

1. Introduksjonsspørsmål: Litt om meg, problemstilling og bakgrunn for intervjuet. Navn, samtykke, opptak, anonymitet, alder, oppbevaring av lydopptak og svarinformasjon (NSD), beskrivelse av form og hva som skjer underveis, mulighet til å angre og/eller avbryte intervjuet underveis. Gjennomgang av informasjonsskriv hvis nødvendig. Hvis du opplever ubehag eller får reaksjoner på det vi snakker om har jeg en hjelpeorganisasjon som du kan kontakte hvis du skulle få behov for det i ettertid.
2. De ulike definisjonene av hva vold er (eget ark).
3. Fortell litt om din bakgrunn, når begynte det å bli problematisk med rusbruk/feil miljø? Hvordan var bosituasjonen din da. (Eventuelt en oversikt og en tabell med år og bosted eller annen info sammen for å få et bedre bilde)
4. Hva er vold for deg?
5. Har noen spurt deg om du har blitt utsatt for vold?
6. Kan man ha ordentlig vennskap i rusmiljøet? Hvorfor/hvorfor ikke? Er det et hierarki i rusmiljøet, fortell.
7. Kan du fortelle om en episode da du ble utsatt for vold? Var det en/fler episode/perioder? Bruk tabell. Husk – vanlige reaksjoner på vold (høyere rusbruk, angst, søvnproblemer, stress, hukommelsestap o.l.).
8. Har du hatt venner/kjærester som du tenker har vært «ugreie»? Utdyp.
9. Tenker du det er forskjell fra å bli utsatt for vold av en mann og en kvinne? Hvordan?
10. Tror du vold i rusmiljøet er annerledes ellers i samfunnet? Hvordan da?
11. Der du bodde da du ruset deg, hadde du nære venner/kjærester/bodd hos noen bekjente- hvor du har blitt utsatt for vold, eller det har vært en "ubalanse" i makten. Fortell.
12. Hva hadde du vært i behov av fra hjelpeapparatet da/kunne hjelpeapparatet hjulpet med noe? Hvordan/hvorfor ikke? Tenker du det ville være skamfullt å oppsøke hjelp? Hva tror du er årsaken til det?
13. Hvilke tilbud kunne du ønske fantes for voldsutsatte menn? (hvis du kunne drømme).
14. Er det noe du vil fortelle som jeg ikke har spurt om?
15. Ta gjerne kontakt hvis du kommer på noe i ettertid som du vil legge til og er det greit at jeg kontakter deg hvis jeg kommer på noe jeg vil at du skal snakke mer om?
16. Hvis du får reaksjoner eller ønsker å snakke med noen – reform.no, utsattmann.no vo-linjen – 116006.

Vedlegg 2: Intervjuguide fagpersoner

Intervjuguide – ekspert/fagfolk

1. Informasjon om samtykke og personvern. Ønsker du å være anonym med hvem du er og hvor du jobber?
2. Foreløpig problemstillingen for prosjektet mitt er: Hvordan arter vold i nære relasjoner seg i rusmiljøet for menn? Hvilke tilbud er det behov av og hvordan burde et slik tilbud se ut?
3. Vold og definisjoner på vold, en gjennomgang (eget ark).
4. Hvordan opplever du volden som utspiller seg i rusmiljøet?
 - a. og tror du det forskjell på kvinner og menn? Hvordan?
5. Har noen fortalt deg om voldsepisoder (menn)?
 - a. Fortell om det. Ytret de noen behov? Hva gjorde du?
6. Har du hatt mistanke om at menn har vært voldsutsatte, uten at du har kommet i posisjon til å snakke om det?
 - a. Hvordan har det kommet til uttrykk?
7. Hvordan opplever du tradisjonelle kjønnsroller i rusmiljøet?
8. Hva tror du de hadde vært i behov av fra hjelpeapparatet?
9. Tror du menn blir spurt om de er voldsutsatte? Hvorfor/hvorfor ikke?
10. Er det noe du savner som fagperson i møte med voldsutsatte menn som du ønsket var tilgjengelig for deg i ditt arbeid?
11. Er det noe mer vi burde snakket om rundt denne tematikken som du tenker er viktig?

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring, voldsutsatte

Vil du delta i forskningsprosjektet?

” Voldsutsatte menn i rusmiljøet, er det behov for et tilbud”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut om det er behov for et tilbud til menn som er voldsutsatte i rusmiljøet. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Loven sier (krisesenterloven); *Formålet med denne lova er å sikre eit godt og heilskapleg krisesentertilbod til kvinner, menn og barn som er utsette for vald eller truslar om vald i nære relasjonar (...).* På et ordinært krisesenter kan de ikke ta imot voldsutsatte med en rusproblematikk ettersom de også har barn på krisesentrene og i utgangspunktet ikke har kompetanse på rusrelaterede utfordringer. Det finnes imidlertid ikke et krisetilbud for menn i denne kategorien.

Dette er en masteroppgave som skal skrives høsten/våren 2022/2023 og jeg ønsker å skrive en artikkel som kan benyttes for å belyse temaet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Oslo metropolitan university (Oslo Met) er ansvarlig for prosjektet sammen med veileder (Hans Wiggo Kristiansen) og student (Maria Therese Haug).

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har fått dette informasjonsskrivet fordi jeg ønsker å komme i kontakt med menn som er, eller har vært en del av rusmiljøet, eller hatt utfordringer knyttet til rusbruk og vold.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du vil få spørsmål knyttet til ditt liv som i hovedsak vil handle om rus, vold og bosituasjonen du var/er i. Intervjuet vil ta opptil en time. Intervjuet vil bli tatt opp med lyd i tillegg til notater for at jeg lettere skal kunne få riktige opplysninger i ettertid når jeg skal skrive om det.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Du kan også velge å ikke svare på spørsmål du får og trekke den under intervjuet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Jeg og min veileder har tilgang til informasjonen du oppgir, og den vil bli anonymisert for andre.
- Navnet og kontaktopplysningene dine og datamaterialet lagres på en forskningsserver, som er kryptert.
- Opplysningene om deg vil ikke kunne være gjenkjennbare da det vil bli anonymisert i oppgaven/artikkelen. Det vil komme opplysninger om situasjoner du har beskrevet men uten navn og sted, hvis det er spesielle situasjoner som er av gjenkjennbar karakter vil de bli omskrevet noe.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai/juni 2023. Alle personopplysninger og opptak vil bli slettet ved prosjektslutt.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Oslo Met har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Oslo Met ved Hans Wiggo Kristiansen, hawi@oslomet.no (veileder) og Maria Therese Haug, s290827@oslomet.no (student)
- Vårt personvernombud: personvernombud@oslomet

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Hans Wiggo Kristiansen

Maria Therese Haug

Prosjektansvarlig

Student

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Voldsutsatte menn i rusmiljøet*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring fagpersoner

Vil du delta i forskningsprosjektet?

” Voldsutsatte menn i rusmiljøet, er det behov for et tilbud”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut om det er behov for et tilbud til menn som er voldsutsatte i rusmiljøet. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Loven sier (krisesenterloven); *Formålet med denne lova er å sikre eit godt og heilskapleg krisesentertilbod til kvinner, menn og barn som er utsette for vald eller truslar om vald i nære relasjonar (...).* På et ordinært krisesenter kan de ikke ta imot voldsutsatte med en rusproblematikk ettersom de også har barn på krisesentrene og i utgangspunktet ikke har kompetanse på rusrelaterte utfordringer. Det finnes imidlertid ikke et krisetilbud for menn i denne kategorien. Det finnes rusinstitusjoner hvor menn kan bo, men ikke med det kravet til kompetanse som er nevnt i loven ved voldsutsatthet.

- *Hvordan arter vold i nære relasjoner seg i rusmiljøet for menn? Hvilke tilbud er det behov av og hvordan burde et slik tilbud se ut?*

Dette er en masteroppgave som skal skrives høsten/våren 2022/2023 og jeg ønsker å skrive en artikkel som kan benyttes for å belyse temaet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Oslo metropolitan university (Oslo Met) er ansvarlig for prosjektet sammen med veileder (Hans Wiggo Kristiansen) og student (Maria Therese Haug).

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du har fått dette informasjonsskrivet fordi jeg ønsker å komme i kontakt med deg som jobber/har jobbet med mennesker som har en rusproblematikk, herunder menn.

Hva innebærer det for deg å delta?

Du vil få spørsmål knyttet til ditt arbeid i rusomsorgen, hva du har opplevd og tenker om voldsutsatte menn og rusbruk. Det vil i hovedsak vil handle om rus, vold og bosituasjonen til menn i dette miljøet. Intervjuet vil ta opptil en time. Intervjuet vil bli tatt opp med lyd i tillegg til notater for at jeg lettere skal kunne få riktige opplysninger i ettertid når jeg skal skrive om det.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Du kan også velge å ikke svare på spørsmål du får og trekke den under intervjuet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Jeg og min veileder har tilgang til informasjonen du oppgir, og den vil bli anonymisert for andre.
- Navnet og kontaktopplysningene dine og datamaterialet lagres på en forskningsserver, som er kryptert.
- Opplysningene om deg vil ikke kunne være gjenkjennbare da det vil bli anonymisert i oppgaven/artikkelen. Det vil komme opplysninger om situasjoner du har beskrevet men uten navn og sted.
- Hvis du ikke ønsker å være anonym eller ønsker å oppgi hvor du jobber kan det avtales individuelt.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er mai/juni 2023. Alle personopplysninger og opptak vil bli slettet ved prosjektslutt.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Oslo Met har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Oslo Met ved Hans Wiggo Kristiansen, hawi@oslomet.no (veileder) og Maria Therese Haug, s290827@oslomet.no (student)
- Vårt personvernombud: personvernombud@oslomet

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personvertjenester@nsd.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Hans Wiggo Kristiansen
Prosjektansvarlig (forsker/veileder)

Maria Therese Haug
Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Voldsutsatte menn i rusmiljøet*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 5: Godkjenning fra NDS

15.03.2023, 16:40

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

[Meldeskjema](#) / [Voldsutsatte menn i rusmiljøet, er de i behov av et tilbud?](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer	Vurderingstype	Dato
536354	Standard	10.03.2022

Prosjekttittel

Voldsutsatte menn i rusmiljøet, er de i behov av et tilbud?

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet – storbyuniversitetet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig

Hans Wiggo Kristiansen

Student

Maria Therese Haug

Prosjektperiode

28.03.2022 - 31.07.2023

Kategorier personopplysninger
Alminnelige
Særlige
Lovlig grunnlag
Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)
Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 31.07.2023.

[Meldeskjema](#)
Kommentar

OM VURDERINGEN

Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, og særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger frem til 31.07.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

VURDERING AV BEHOV FOR DPIA

Det behandles særlige kategorier av personopplysninger om sårbare registrerte. Personverntjenester vurderer at det ikke er behov for å gjøre en personvernkonsekvensvurdering, jf. artikkel 35 nr.1, basert på en helhetsvurdering der vi vektlegger følgende momenter:

<https://meldeskjema.sikt.no/62013d3a-10b7-4425-b67f-ad76afebd2a/vurdering>

1/2

- Frivilligheten ivaretas
- Det innhentes samtykke fra deltakerne
- Varigheten er begrenset
- Prosjektet har oversiktlig dataflyt og opplysningene lagres sikkert

PERSONVERNPRINSIPPER

Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

Nettskjema diktafon er databehandler i prosjektet. Vi legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29.

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fyll-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema>

Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Kontaktperson hos oss: Sturla Herfindal

Lykke til med prosjektet!